

הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר אילן

מערך הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי
The Civil Legal Aid Clinic in Jewish Law Tribunals

ממון ודין

פסקי דין של בתי דין לממונות

Law and commerce: Jewish Law Tribunals decisions

נזקי
ממון
עקיפים

Miron, Bension & Prywes
Advocates & Notaries

מירון, בן ציון ופריבס
עורכי דין ונוטריונים

פרסום זה התאפשר הודות לתרומתו הנדיבה של עו"ד יצחק מירון
העומד בראש משרד מירון, בן ציון ופריבס, עורכי דין ונוטריונים.
This publication was made possible through the
generous support of Adv. Itzhak Miron, head of
Miron, Bension & Prywes, Advocates & Notaries.

| גיליון מס' 4 |

אלול תשע"ו, ספטמבר 2016

”במציאות הטכנולוגית המתפתחת גוברת בהתמדה היכולת להסב נזקים של ממש, פיזיים ואפילו וירטואליים, בלי להתחייב על פי הקריטריונים של הרמב”ן או של הר”י... הבקשה שטוחה, הסמכות קיימת והעיניים נשואות. במידה ויעלה ביד גדולי הפוסקים לתקן בנידון, הם יצליחו לגדור פְּרָצָה חברתית של ממש, ואף ישכילו בד בבד להרים קרנה של תורה” (שיעורי הר”א ליכטנשטיין, ’דינא דגרמ’, עמ’ 200).

על רקע קריאתו זו של הרב ליכטנשטיין, ביקשנו לבחון כיצד בתי הדין מתמודדים בפועל עם האתגרים הללו, ומהי התשתית שעליה הם מתבססים בבואם לְחַיֵּב עבור נזקים עקיפים נפוצים בימינו.

תקצירי פסקי הדין המובאים כאן בפניהם פותחים צוהר למלאכה החשובה שנעשית בתחום זה בבתי הדין לסוגיהם השונים. אך המלאכה לא נשלמה, והיא הולכת ומתהווה מיום ליום בפסיקות המתחדשות.

על רקע זה אנו שבים ופונים אליכם – דיינים; רבנים וכל מי שיש בידו פסיקה בדיני ממונות. נשמח לכל פסק דין שטרם פורסם, בכל תחום שהוא בדיני ממונות, כדי שנוכל לשקול את פרסומו בקבצי ’ממון ודין’. הגיליון הבא של ’ממון ודין’ צפוי לעסוק בנושא ’שותפויות’. פסקי דין בתחום זה יתקבלו בכרכה. ניתן ורצוי לפנות למנהלת הפרויקט, ד”ר שפרה מישלוב, בטלפון 03-5318105.

אנו חותמים באיחולי קריאה מהנה ומועילה!

דבר המערכת

הגיליון הרביעי של ’ממון ודין’ מוצג בפניהם בשעה טובה, ובו בחרנו לעסוק בנושא מורכב בעולמו של המשפט העברי: ’נזקי ממון עקיפים’, המכונים בספרות חז”ל פעמים רבות ’נזקי גרמא וגרמ’.

כמו בעבר גם הפעם מטרטנו להציג תקצירי פסקי דין שניתנו בבתי דין לממונות, הפוסקים על פי ההלכה, כדי לאפשר לקוראים לעמוד על הרציונל העיקרי המונח בבסיסם של פסקי הדין; על הבדלי המדיניות ההלכתית שבין בית דין אחד ובין רעהו, ועל עושר הפסיקה והשלכותיה.

קולמוסים אין-ספור נשברו ונהרות דיוֹ נשפכו בתיאור מעמדם של נזקי ממון ונזקי גוף עקיפים במשפט העברי, ובעמידה על ההבדלים בין נזקים עקיפים שעליהם ההלכה מחייבת את המזיק ובין אלה אשר מהם הוא פטור או חייב רק בדיני שְׁמִי’ם (מקורות ראשונים מרכזיים המהווים תשתית לדיון בנושא זה הֵנָּם: הרא”ש על בבא קמא פ”ט, סי’ ג; רמב”ן קונטרס ’דינא דגרמ’; ריצב”א ור”י בתוספות בבא בתרא כב ועוד).

דיונים רבים מתנהלים כל העת בין תלמידי חכמים ובין פוסקים בעניין הפער הניכר שבין היקף החיוב הנזיקי בבתי דין אשר פוסקים על פי ההלכה ובין היקפו של חיוב זה בבתי המשפט האזרחיים בישראל ובעולם. זאת על רקע המודרניזציה, אשר יצרה מגוון רחב של אפשרויות לנזקים עקיפים המחוללים פגיעה משמעותית. היטיב לבטא זאת הרה”ג אהרן ליכטנשטיין זצ”ל:

ממון ודין

פסקי דין של בתי דין לממונות

Law and commerce: Jewish Law Tribunals decisions

נזקי ממון עקיפים

גיליון מס’ 4, אלול תשע”ו, ספטמבר 2016

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי

The Civil Legal Aid Clinic in Jewish Law Tribunals

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר-אילן

פרסום זה התאפשר הודות לתרומתו הנדיבה של עו”ד יצחק מירון העומד בראש משרד מירון, בן ציון ופריבס, עורכי דין ונוטריונים.

This publication was made possible through the generous support of adv. Itzhak Miron, Head of Miron, Bension & Prywes Advocates & Notaries.

מערכת ממון ודין:

עורכים ראשיים: **ד”ר יעקב חבה, הרב אריאל בראלי**

עורכת, מנהלת ומפיקה: **ד”ר שפרה מישלוב**

חברי מערכת: **עדו בלור, אביה גודמן,**

אלעד דומוביץ’, עמנואל טראו

עריכה לשונית: **רוני בן-חורין ברוק**

עיצוב וביצוע גרפי: **סטודיו כרמל**

כתובת המערכת:

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 5290002, טל’: 03-5318105 פקס: 03-7384044

Postal Address: Jewish Law Clinic – Faculty of Law, Bar-Ilan University, Ramat Gan 5290002, Israel

E-mail: Jewish.law@biu.ac.il
Law-clinics.biu.ac.il

אין במובא כאן משום תחליף לייעוץ משפטי

© כל הזכויות שמורות

הסתמכות

1. קלקול תמרים

בית דין ארץ חמדה-גזית, ירושלים

הרב יוסף כרמל, אב"ד

הרב מנחם יעקובוביץ, דיין

הרב אריה כ"ץ, דיין

העובדות:

התובע תבע את הנתבע על כך שלא שילם לו את מלוא הסכום עבור תמרים שמכר לו. לטענת הנתבע ההוראות שמסר לו התובע בעניין אחזקת התמרים לא היו מתאימות, הובלת התמרים נעשתה שלא בקירור ובשל כך התמרים התלעו. כמו כן לדבריו הוא ביקש מהתובע שהתמרים יהיו בהקלפה מסוימים, ומשלא ניתנו הכשרים אלה נפגעה יכולתו למכור אותם. מנגד טען התובע כי נתן הוראות הולמות לאחזקת התמרים, אחרות מאלה שציין הנתבע. נוסף על כך טען התובע כי הבקשה למתן כשרויות מסוימות עלתה לאחר שההזמנה כבר סופקה, במועד שבו היה בלתי אפשרי לתת אותן.

נפסק:

מום ברשות הקונה – בעניין הטענות בדבר התלעת התמרים, השאלה היא האם מום שנגלה בהיות החפץ ברשות הקונה יכול להוות עילה לביטול המקדח מחמת טענה של 'מקח טעות'? מקרה מעין זה מופיע בגמרא בחולין נ, ע"ב לעניין "מי שמכר פרה לחבירו ושחטה הקונה ונמצאה טריפה". על פי הסוגיה, כאשר הפסק מתי נוצר המום נולד לאחר המכירה, הכלל הוא 'כאן נמצא כאן היו'. כלומר, כל עוד לא יביא הקונה קא"ה שהמום נוצר טרם המכירה, נניח שהוא נוצר ברשות הקונה ולכן יהיה עליו לשלם את מלוא התמורה.

אמנם בשו"ת הרא"ש כלל קב, סי' ט נפסק בעניין דבר שדרכו להתלע כי אם הקונה עדיין לא שילם את התמורה הכסף נשאר בידו, שכן 'המוציא מחבירו עליו הראיה', אלא שבמקרה שלנו אין ליישם את דברי הרא"ש משני טעמים: ראשית, מלשון הב"י (סי' רלב) משמע שאין חילוק בדבר, וגם במקרה שהתלעו חייב הקונה לשלם מצד 'כאן נמצא כאן היו' (וכך כתבו גם הסמ"ע ו'באר הגולה'). שנית, בדברי הרא"ש מדובר על ספק אם הפגם נוצר בשעת המכירה או לאחר מכן, ואילו בנידון דנן אין ספק שהקלקול נוצר מאוחר יותר. לכן העובדה שהתמרים התקלקלו לאחר זמן אינה מבססת טענת מקח טעות, כפי שגם נאמר במשנה: "המוכר יין לחבירו והחמיץ אינו חייב באחריותו" (בבא בתרא צז, וכך נפסק בשו"ע סי' רל, ס' ה). גם טענת התובע כי ההובלה התבצעה שלא בקירור

אינה משפיעה על הכלל 'כאן נמצא כאן היו', בייחוד לאחר שבכירור מקצועי שערך ביה"ד נמצא שאין פגם בהובלת התמרים ברכב פתוח במקרה של מכירה בטווח זמן קצר. מה גם שהסכמת הנתבע לקבלת התמרים כמוה כוויתור על הסיכון הכרוך בהובלה כזו.

טענת היזק בגין הוראות שמירה בלתי מתאימות – הנתבע אמנם לא הביא הוכחות להתלעת התמרים, אך הוא נאמן משום 'מיגו', שכן יכול היה לומר: 'שילמתי את החוב'. אלא שבנידון דנן מדובר על 'מיגו דהעזה', כיוון שאת טענת קלקול התמרים אין התובע יכול להכחיש, ואילו טענת התשלום הנה טענה שבה הנתבע צריך היה להכחיש את דברי התובע ולכן עדיפה לנתבע טענת הקלקול. נחלקו הראשונים והאחרונים אם טענת 'מיגו' כזו עשויה להועיל לנתבע, והכרעת האחרונים היא שניתן לומר 'מיגו דהעזה' כדי להיפטר ממנו. נוסף על כך לאור העובדה שהחזקת תמרים זמן מסוים ללא קירור מביאה קרוב לוודאי לקלקול, יש רגילים לטענת היזק התמרים.

אשר להנחיות האחסון, הגמרא בבבא קמא צט, ע"ב אומרת כי אדם המראה דינר לשולחני ועל סמך עצתו של השולחני הפסיד – השולחני חייב לשלם לו, אלא אם כן השולחני הנה מומחה גדול שאז ניתן להניח כי טעותו נבעה מאונס ולכן הוא פטור. במקרה שלנו התובע אינו מומחה, ועל כן נראה כי ניתן לחייבו לכאורה. אלא שישנן שתי סיבות לפטור א. 'לא ברי היזקא והנזק אינו מייד' – בשעת מתן העצה לא היה ברור שהיא אכן תגרום לנזק, שכן לא היה ידוע כי הנתבע מתכוון לאחסן את התמרים לתקופות ארוכות. אם הנתבע היה מצליח למכור את התמרים בתוך זמן סביר, קרוב לוודאי שהם לא היו מתקלקלים. אם כן, הנזק אינו ודאי ואינו קבוע, ומכאן שהוא אינו נכלל ב'דינא דגרמי' שעליו חייבים לשלם, אלא נכלל בנזקי 'גרמא' שעליהם אין חיוב תשלומים בדיני אדם (ראו על כך בהרחבה להלן). ב. לא ברור כי הנתבע אכן סמך על ההוראות שקיבל מהתובע. מדברי הגמרא בהמשכה (בבא קמא ק, ע"א) עולה כי רק אם מראה הדינר אומר לשולחני 'חזי דעלך קא סמיכנא' (דע לך שאני סומך עליך) קם חיוב על עצה רעה. אמנם התוספות (שם, ד"ה "אחוי") והרא"ש (שם, פ"ט, סי' טז) פסקו שקם חיוב גם ללא האמירה, אך הרי"ף (לה, ע"ב) והרמב"ם (שם) פסקו כי ללא האמירה לא קם החיוב. כך הכריעו השו"ע, הרמ"א והש"ך (שם). אמנם נפסק כי אם משתמע ממקבל העצה שהוא מתכוון לסמוך על דברי השולחני קם חיוב גם ללא האמירה ולכן נראה כי במקרה שלנו הנתבע התכוון לסמוך על דברי התובע. מנגד הנתבע לא הביא שום הוכחה לכך שביצע את ההוראות של התובע לשמור על התמרים כמוזכר לעיל, ולפיכך אמינות טענת הנזק הנה מכוח 'מיגו' בלבד. אולם, בניגוד לטענת התלעת התמרים שמתקבלת, לא ניתן להתבסס על 'מיגו' ולקבל את הטענה כי התולעים התלעו בגלל עצה רעה, משום שאין רגילים לזכר.

החילוק בין 'גרמא' ובין 'גרמי' – כיוון שהפטור מתשלום על ההתלעה מבוסס במידה רבה על הגדרת הנזק כנזק 'גרמא', יש לעמוד על החילוק בין נזקי 'גרמי', שבהם המזיק חייב ובין

נזקי 'גרמא', שבהם המזיק פטור לפחות מדיני אדם. רבות השיטות בראשונים בנוגע למהות ההבדל בין הנזקים השונים.

לדעת רש"י אין חילוק בין 'גרמא' ובין 'גרמי', ומי שמחייב מחייב תמיד. לדברי הריצב"א אין חילוק עקרוני בין 'גרמי' ובין 'גרמא', ועל כולם מעיקר הדין פטור המזיק, אלא שחכמים קנסו על הגרמות השכיחות וחייבו לשלם, והם אלה שמכונים 'גרמי'. ר"י ורא"ש מציעים שני חילוקים מהותיים: א. מעשה בגוף החפץ אשר הנה בר-היזק נקרא 'גרמי' וחייב, אחרת זהו 'גרמא' ופטור. ב. היזק הנעשה קודם נקרא 'גרמי' וחייב, והיזק הנעשה לאחר זמן נקרא 'גרמא' ופטור. לדעת הרמב"ן אם מחמת גרימתו בא ההיזק, הרי זה 'גרמי' וחייב. החילוק בינו ובין השיטות הקודמות הוא שלפי השיטות הקודמות על המזיק לעשות מעשה בגוף החפץ כדי שמעשהו ייכנס להגדרת 'גרמי', ואילו לשיטת הרמב"ן הנזק עשוי להיכלל ב'גרמי' גם ללא מעשה בגוף החפץ עצמו.

נחלקו הפוסקים בשיטת הרמב"ם: לדעת הסמ"ע והש"ך שיטתו היא כשיטת רש"י שאין הבדל ביניהם וחייב על כולם. לדעת ערוך השולחן החילוק של הרמב"ם הוא אם 'ברי היזקא', כלומר שתוצאת הנזק ודאית, שאז חייב, או שלא ואז פטור. לדעת טבעת החושן (הרב חיים פנחס שיינברג על קצות החושן, סי' שפו, ס"ק ב), כאשר הניזק הביא את הנזק על עצמו המזיק פטור.

לאור זאת עולה כי לדעת הר"י, הרא"ש והרמב"ן לא ניתן לחייב את התובע שכן אין כאן 'ברי היזקא', שהרי אילו הנתבע היה מוכר את הסחורה בתוך פרק זמן קצר לא היה נגרם כל נזק למרות העצה הרעה, גם אם נניח שניתנה. גם לדעת הריצב"א לא ניתן לחייב לדעת ביה"ד, כי אין לנו כל הוכחה שעצה זו שכיחה.

אמנם לדעת רש"י היה מקום לחייב, אך אין אומרים 'קים לי' כדעה יחידה שלא נפסקה להלכה בשו"ע ובנושאי כליו המרכזיים (פתחי תשובה סי' כה, ס"ק ב). ניתן אמנם לומר שהסמ"ע והש"ך בדעת הרמב"ם יחייבו גם הם, אך ראינו שגם לדעת הרמב"ם יש גרמות שפטור עליהם. מה עוד שבמקרה זה ניתן לומר כדעת טבעת החושן כי הנתבע הביא את הנזק על עצמו בכך ששמע להוראות התובע.

חיוב מכוח 'גרמא' בנזיקין – אמנם גם אם אין חיוב מדינא דגרמי, עדיין יש לדון בשאלת החיוב מכוח 'גרמא' בנזיקין, שכן לאור שטר הבוררות שעליו חתמו שני הצדדים יש לביה"ד סמכות לחייב גם בנזקי 'גרמא' על פי שיקול דעתו. אולם בנידון דנן לא הגיעו לביה"ד ראיות ברורות על הנזק והיקפו ולכן לא ניתן לחייב את התובע בסכומים אלו.

טענה על אי השגת כשרות בד"ץ – התובע מודה כי אמר שינסה להשיג כשרות כזו, אך רק על סחורה שתימכר בעתיד. בכל אופן, ברור היה לנתבע שעדיין אין הכשר בד"ץ על הסחורה. אף אם הנתבע היה מוכיח כי התובע התחייב לספק את הכשרות בשעת המקח, והוא לא עמד בהתחייבותו, לא ניתן לבטל את המקח על סמך טענה זו. הסיבה לכך היא

שהקונה היה מודע למציאות בשעת המקח ולכן אין כאן מקח טעות אלא טענה על תנאי שלא התקיים. בנידון דנן אין משמעות לתנאי שכן הוא לא הוצג כתנאי מפורש ולא נוסח על פי התנאים הנדרשים בהלכה ליצירת תנאים בעסקה (אבן העזר סי' לח; סמ"ע חו"מ סי' רז, ס"ק א).

סיכום:

התובע זכאי למלוא התשלום בגין התמרים שסיפק לנתבע. לנתבע לא עומדת טענת פטור מהתשלום בגין קלקול התמרים, שכן הנזק שנגרם לתמרים אירע לאחר שהם כבר היו בידי הנתבע. לכל היותר מדובר בנזק עקיף בגרמא, וכן לא הוכחו קיומו והיקפו.

תיק מספר 0308

ניתן בתאריך 17 באוגוסט 2008

פורסם באתר 'ארץ חמדה-גזית':

<http://www.erezhemdah.org/Data/UploadedFiles/SitePages/531-sFileRedir.pdf>

2. שוכר שהוטעה בגודל המושכר

בית דין ירושלים לדיני ממונות ולכירור יוחסין

הרב אברהם דוב לוי, אב"ד

הרב יהושע וייס, דיין

הרב נפתלי צבי מרמורשטיין, דיין

העובדות:

א' שכר מב' שטח תעשייתי הכולל מבנה בגודל 160 מ"ר וצמוד לו שטח פתוח מקורה בסככה, בסך הכול 300 מ"ר, בשכר חודשי של \$1,500. בתחילה חתמו על זיכרון דברים שבו היה מדובר על שנת שכירות אחת עם שנה נוספת כאופציה, אך כעבור כמה ימים ביטלו הסכם זה ועשו הסכם בעל-פה, כאשר השוכר טוען שהוסכם על חמש שנות שכירות, והמשכיר טוען כי דובר על שנתיים בלבד. ב' תובע לסלק את א' מהשטח משום שלא שילם כמה שנים את דמי השכירות, וא' משיב שיש לו תביעות נגדיות כלפי ב', והוא אינו מחויב לשלם את דמי השכירות, אך מצהיר כי הוא מוכן לפנות את הנכס מיד. לטענת א' הוא הסכים לשכור את השטח רק משום שדובר בשטח כולל של 300 מ"ר, כפי שנכתב במודעה בעיתון. לימים התברר לא' שב' הנה הבעלים של המבנה בלבד ולא של השטח הצמוד, וכי אין לב' הרשאה מהבעלים להשכיר את השטח הצמוד כלל. אשר על כן נאלץ א' לצופף את עסקיו בתוך המבנה המצומצם, בתנאי עבודה קשים. לפיכך הוא טוען שמחיר השכירות היה אמור להיות פחות בהרבה ממה שהתחייב עליו בטעות. עוד הוא תובע סכום כסף גדול שהשקיע בציוד ובשיפוץ המקום, וטוען כי אם היה יודע שמדובר במבנה של 150 מ"ר בלבד לא היה משקיע. כמו כן הוא תובע הפסדי

מניעת הנזק – יש לדון מהי אחריותו של התובע לנזק לאור העובדה שהנורה נדלקה והזהירה מפני בעיה, והוא התעלם מכך. נראה שנקודה זו מכריעה את הכף לחובתו של התובע כיוון שהיה עליו להפעיל שיקול דעת ולעצור את הרכב. במקרה זה בעל המוסך אינו דומה לשולחני, כי נורת האזהרה מהווה הגנה מפני קלקול המנוע.

בשולחן ערוך (חו"מ סי' רלב, ס' כב) נפסק כי "הלוקח מקח ונמצא בו מום... ואם התליע או נפסד מחמת המום, הרי זה ברשות המוכר, ואם היה לו להודיע למוכר ולא הודיעו, הרי זה ברשות לוקח". ניתן ללמוד מכך כי כאשר הקונה יכול היה לעצור את הנזק ולא עשה זאת, האשמה לגרימת הנזק מוטלת עליו. טענתו של התובע שלפיה לא התייחס לנורת האזהרה כיוון שיצא מנקודת הנחה שהרכב יצא תקין מהמוסך אינה מתקבלת, שכן רכב הנו דבר יקר ומקובל בציבור להתייחס לנורה ברצינות.

חוב מדין 'גרמי' – למרות שהנזק נחשב 'גרמא' ופטור מדיני אדם, יש לדון בחובת הנתבע לשלם לתובע על מנת לצאת ידי שמים. הרשב"א כתב שאם אדם הזיק את חברו על-ידי עצה, הוא פטור משום 'גרמא' (שו"ת רשב"א ח"א, צט) וכך פסק הרמ"א (חו"מ שפ"ג). אך כתב הרמ"א שם בשם הריצב"א שבמקרה של 'גרמא' שכיח חייב לשלם (עיינו גר"א סק"ו). אולם, הש"ך (שם, ס"ק כד) חולק על הרמ"א בהבנת הריצב"א, וסובר שאין כוונת הריצב"א כי בכל דבר שכיח יש לקנוס, אלא שהחילוק בין 'גרמי' ובין 'גרמא' נוגע למידת השכיחות, ואין להוסיף על מה שקנסו חכמים. גם אם דעת הריצב"א היא לפי פרשנות הרמ"א, לא נפסק כך על-ידי השו"ע. נוסף על כך לא ברור אם המקרה שלנו נחשב שכיח.

חוב לצאת ידי שמים – מעבר לכך, כתב המאירי (בבא קמא נו, ע"א) שכאשר לא התכוון להזיק, פטור אף מדיני שמים. לכך יש להוסיף שבמקרה שלנו ככל הנראה אפילו 'גרמא' אין כאן, וְשֶׁכֵּן בעל הרכב ראה כאמור שנדלקה נורית, והיה עליו להפסיק את הנסיעה.

מלאכה שלא נעשתה כראוי – בעניין חובת בעל המוסך לתקן את משאבת המים, פשוט שמלאכה זו עדיין מוטלת עליו כיוון שלא נעשתה כראוי, שאם לא כן לא היה מתרחש הקלקול בראש המנוע. אך אם בעל המוסך אינו מעוניין לתקן את המשאבה עליו להחזיר לבעל הרכב את כספו על התיקון.

סיכום:

על בעל המוסך לתקן שוב את משאבת המים שלא תוקנה כראוי. הוא אינו מחויב לתקן את ראש המנוע שכן מדובר לכל היותר בנזק 'גרמא' לא שכיח ולא מכון. ביה"ד המליץ לנתבע לפצות את התובע בהוצאת התיקון שיעשה לראש המנוע.

ניתן בתאריך כ"א חשוון תשס"ז
קישור לפרסום באתר 'שיבה':
<http://www.yeshiva.org.il/midrash/22938>

3. משאבת מים שלא תוקנה היטב

בית דין ארץ חמדה-גזית, שדרות

הרב אריאל בראלי, אב"ד

הרב דוד פנדל, דיין

הרב דרור טוויל, דיין

העובדות:

התובע הכניס את רכבו למוסך של הנתבע, וכשהוחזר הרכב נאמר לו שהייתה בעיה במשאבת המים אך היא תוקנה. התובע שילם ולאחר שהחל לנסוע נדלקה נורת האזהרה בלוח המחוונים. התובע המשיך לנסוע כיוון שחשב שאין בעיה עם הרכב, אך הרכב נעצר באמצע הדרך ולראש המנוע נגרם נזק עָקֵב קלקול במשאבת המים. התובע דורש פיצוי על הנזק לראש המנוע.

נפסק:

'גרמא' או 'גרמי' – האם בעל המוסך נחשב למזיק ב'גרמא' למנוע הרכב ופטור, או שמא יש פה אחריות ישירה או אחריות המוגדרת כ'גרמי' וחייב?

למרות שמשאבת המים לא תוקנה כראוי לא נראה כי בעל המוסך נחשב מזיק למנוע הרכב, שהרי גם לפני התיקון משאבת המים לא הייתה תקינה. לכן אין כאן תוספת היזק לרכב.

אולם, כיוון שבעל הרכב סמך על דברי בעל המוסך ולכן המשיך לנהוג ברכב ועקב כך התקלקל המנוע, יש לדון אם בעל המוסך נחשב למזיק מחמת דבריו. בשו"ע (סי' שו, ס"ו) נכתב: "המראה דינר לשולחני, ואמר לו: יפה הוא, ונמצא רע, אם בשכר ראהו, חייב לשלם אף על פי שהוא בקיא ואינו צריך להתלמד... והוא שיאמר לשולחני: עליך אני סומך או שהיו הדברים מראים שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים". מבואר בגמרא (בבא קמא דף ק, ע"ב), כי חוב בעל המקצוע על עצמו שגרמה לנזק הוא מדינא דגרמי.

גדרם של 'גרמי' ו'גרמא' נדון בהרחבה בראשונים ובאחרונים (ראו טור שו"ע סי' שפ"ג, ובנושאי כלים שם). ה'פתחי חושן' (פ"ג, סק"ג) כתב כי נראה מדברי הפוסקים שאין לְחַיֵּב את בעל המקצוע מדינא דגרמי אלא במקום שההיזק בא מיד וברי היזקא (תוצאת הנזק ודאית).

במקרה שלנו נראה שהנזק לא נחשב ככזה שנגרם באופן מְיָדִי, שהרי לגבי שולחני כתב הרא"ש (בבא בתרא ב, יז): "ז"ל מראה דינר לשולחני כי מיד הוא פוטר אותו שנתנו לו". מכאן שמדובר על מצב שבו הקונה והמוכר עומדים שניהם לפני השולחני, ומיד כאשר השולחני נותן את העצה מתבצעת העסקה הגרועה.

כי במצב שבו התפיסה עצמה שנויה במחלוקת, התופס לא יוכל לטעון טענת 'קים לי' ור' עקיבא איגר (חידושי רע"א גיליון השו"ע, ס' כח) חולק עליו. כיוון שבמקרה שלנו נראה כי גרסת המשכיר היא הנכונה, אין לפטור את השוכר מלשלם את דמי השכירות שבהם הוא חייב.

הרב יהושע וייס:

הנזק שנגרם לממון – הרמב"ם (הלכות זכייה ומתנה פ"ו, הלכה כד) פוסק שכל הגורם לֶאֱבֹדֵן ממון, חברו משלם. הראב"ד חולק ואומר כי אם מביא על עצמו את איבוד הממון, המזכיר פטור. אולם, נראה כי בענייננו אף הרמב"ם יסכים שפטור, כיוון שהשוכר הוציא הוצאות כדי להרוויח, ולמוכר אין חלק בזה. לדעת הגר"א, כשיודע המוכר על מום במרכולתו שיפגע בוודאות במטרותיו העסקיות של הקונה, ומוכרו, הרי יתחייב על גרימת הנזק לקונה. במקרה שלנו לא ברור אם השוכר אמר למשכיר שהוא מתכנן לעשות תצוגה גדולה של מכונות וכו' ולכן לא נוכל לחייב את המשכיר בגין כוונות של השוכר שלא היה בהכרח מודע להן. לגבי טענת השוכר שהוא יודע בוודאות כי הנזק לרווחיו נגרם לו עָקֵב הטעיה של המשכיר, זו טענה חלשה מכמה סיבות: א. אין לו כיצד להוכיח את נכונות הדברים. ב. יש אפשרות שהנזק נגרם עקב ניהול כושל שלו עצמו. ג. ייתכן שהשפל הכלכלי בעולם גרם להפסדיו.

לכן לשוכר אין טענת ברי חזקה המאפשרת תפיסת הנכס ללא תשלום דמי שכירות.

תפיסת הנכס מדין 'גרמא' – לגבי האפשרות לתפיסת הנכס על-ידי השוכר מדין 'צליה בידי שמים' בגרמא, מובא במאירי (בבא קמא, דף נו) שלצאת ידי שמים בגרמא זה רק כשהגורם התכוון להזיק, אבל כשלא הייתה כוונה כזו, הגורם יהיה פטור אפילו מדין שמים. במקרה שלנו המשכיר לא התכוון להזיק ולכן גם לא יתחייב.

סיכום:

לגבי הוצאת כספים בהסתמכות על טענת מרמה, נפסק כי בשל חוסר האפשרות לקבוע שהשוכר אכן הוטעה על-ידי המשכיר, יחד עם טענת המשכיר כי אמר לשוכר שרק המבנה שייך לו, לא ניתן לחייב את המשכיר בשל כך מדין 'גרמי'. לגבי ההפסד שנגרם כביכול מחוסר יכולתו של השוכר לקיים תצוגה, גם אם הדברים נכונים הנזק נחשב רק 'גרמא' שלא ניתן לחייב עליו. כמו כן לאור העובדה שנראה כי טענתו של המשכיר היא הנכונה והוא איננו הגורם להפסדי השוכר, נחייב את השוכר לשלם את חובותיו למשכיר.

תיק מספר 1380-סט
פורסם בקובץ פסקי דין של בית דין ירושלים לדיני ממונות
ולבירור יוחסין
קישור לפרסום באתר 'דעת':
<http://www.daat.ac.il/daat/vl/pdrjerd1/pdrjerd1254.pdf>

רווחים שנגרמו לו משום שלא ניתן היה לערוך במקום תצוגה כפי שתכנן. ב' משיב כי אמנם במודעה בעיתון נכתב שהשטח המוצע להשכרה הוא בן 300 מ"ר, אך כשסיכמו את עניין השכירות הוא הודיע לא' במפורש כי הבעלות שלו היא רק על המבנה, ואילו השטח הצמוד שייך למישהו אחר, בלתי ידוע, שאינו מתעניין בשטח. לדבריו, השוכרים של המבנה בשנים הקודמות השתמשו בשטח הצמוד בלי הפרעה, וכך עשה גם א' עצמו מאז ששכר את השטח ועד היום. לטענתו, מחיר השכירות הוא עבור המבנה ולא עבור השטח הצמוד, וניתן לברר זאת עם שמאי.

נפסק:

הרב אברהם דוב לוין:

הוצאת כספים בהסתמכות על מְרָמָה – הרמב"ן בחיבורו 'דינא דגרמי' (אות סד, עמ' כקה) מביא מקרה ממסכת בבא בתרא צב, ע"א, לגבי אדם שמוכר פְּרוֹת לחברו, החבר שותל את זרעי הפרות לצורך הצמחת פרות חדשים, ואלה לא צמחו. הוא פוסק כדעת רשב"ג שהמוכר צריך להחזיר לקונה רק את דמי הזרעים ולא את דמי ההוצאות שהקונה הוציא בהסתמך על כך שיצמחו פרות חדשים, משום שהקונה גרם את הנזק לעצמו בכך שהוציא הוצאות. בעיקר היות שהמוכר לא אמר לו להוציא הוצאות נוספות אלא רק מכר לו את הפרות או הזרעים. כך גם פסק הראב"ד (השגות, הלכות זכייה ומתנה פ"ו, הלכה כד). הרמב"ם מסביר שאין היגיון בכך שהמוכר ישיב לקונה הוצאות שהקונה הוציא לשם רווחיו האישיים.

הגר"א בביאורו על השו"ע (חו"מ סי' רלב, ס"ק לה), סבור שאם המוכר ידע מראש שהזרע לא יצמיח, אזי הוא חייב לשלם לקונה גם את הוצאותיו על יסוד 'דינא דגרמי'. ה'חזון יחזקאל' (בבא בתרא פ"ו, ה"א) מסביר כי כיוון שהקונה הסתמך על המוכר בהוצאותיו, המוכר חייב על כך.

מכאן וְשֶׁיִשְׁנֶה מחלוקת בין הרמב"ן לשו"ע בעניין 'דינא דגרמי', ונראה שענייננו יהיה תלוי במחלוקת זו. עם זאת מאחר שגרסאות הצדדים סותרות בעניין, וְשֶׁכֵּן המשכיר טוען כי אמר לשוכר שרק המבנה שייך לו ותו לא, הרי לכולי עלמא אין מקום לְחַיֵּב אותו בתשלום הוצאותיו של השוכר.

לגבי טענת השוכר להפסדים על כך שאינו יכול לקיים תצוגה בשטח הפתוח, יש פה רק דין 'גרמא', ולא ניתן לחייב על כך.

אי תשלום דמי שכירות כהחזר חוב על הנזק שנגרם – על פי הש"ך (סי' כח, ס"ק ב) על 'גרמא' בנזיקין לא חייבים מעיקר הדין, אלא קיימת אפשרות לחייב על כך כדי לצאת ידי וְשֶׁמִּיָּם. הואיל וכך, אין סמכות לניזוק לתפוס לעצמו נכס. עם זה הנימוקי יוסף על מסכת בבא מציעא (לח, ע"א בדפי הרי"ף) אֶפְשָׁר תפיסת נכס גם בחיוב שאינו מעיקר הדין אלא רק כדי לצאת ידי שמים. עולה מכאן שאף עניין התפיסה נמצא במחלוקת הפוסקים. האם במקרה כזה יוכל התופס לטעון 'קים לי?' ה'משנה למלך' (הלכות מלווה ולווה פ"ד, ה"ו) פוסק

מבטל כיסו של חבירו

5. תביעת רשלנות נגד עורך דין

בית דין ארץ חמדה-גזית, בית שמש

הרב ניר ורגון, דיין

הרב מנחם קופרמן, דיין

הרב אליעזר שנקולכסקי, דיין

העובדות:

הנתבע (והתובע שכנגד) הֶנֶז' עורך דין שטיפל במכירת דירתו של התובע (והנתבע שכנגד). תמורת עבודתו קיבל הנתבע שכר טרחה של 2,900 ש"ח. טענת התובע הייתה כי עורך הדין התרשל בתפקידו: ראשית, הוא לא הראה לתובע את החוזה לאחר התיקונים אלא במעמד החתימה בלבד; שנית, הוא זימן את אשת התובע לחתימה על מסמכים למרות שלא הייתה צד לעסקה; שלישית, העסקה הייתה אמורה להיות בשקלים ולא בדולרים, וניסוחה בהתאם לדולר הוביל להפסד סך של 11,948 ש"ח. הנתבע טען מנגד כי לא מוטלת עליו חובה להראות את ההסכם לפני מעמד החתימה, וכי האישה הייתה פעילה בעסקה אף יותר מן התובע. לדבריו, הוסבר לתובע כי עסקה שקלית עלולה להיות לרעתו, והיה ידוע לתובע כי מדובר בעסקה דולרית. הנתבע טען כי שמו הוכפש על-ידי התובע באזני המתווך אשר מְכַנֶּה לקוחות אל הנתבע, ועקב כך הפסיק המתווך להפנות אליו לקוחות. לדבריו, נגרמו לו נזקים בגין לשון הרע ונזקי כושת בסך של כ-720,000 ש"ח.

נפסק:

רשלנות מקצועית – פעולותיו של הנתבע, גם אם נוגעות ברשלנות מסוימת, אינן עולות כדי התרשלות אשר מבטלת את זכותו לקבל את שכרו.
באשר לטענת החוזה הדולרי, לפי השו"ע החותם על שטר אינו נאמן לטעון שלא ידע מה כתוב בו (חו"מ מה, ס' ג). במקרה שלנו העסקה הדולרית הייתה ברורה הן מתוך השטר הן מתוך הנסיבות.

מבטל כיסו של חבירו – יש לדון בתוצאות הכפשת שמו של עורך הדין. לא מדובר כאן על נזק אלא על מניעת רווח. בירושלמי מצינו: "המבטל כיס חבירו אין לו עליו אלא תרעומת, המבטל שדה חבירו חייב לשפות לו" (בבא מציעא פרק 'איזהו נשך', ה"ג). ישנם שלושה הסברים להבדל בין כיס לשדה: ההסבר הראשון הוא ודאות הרווח – בכיס הרווח אינו ודאי ולעומתו בשדה הֶנֶז' ודאי (ערוך השולחן ס' סא, ס' יא; רדב"ז ח"א, ס' שצט; שו"ת פנים מאירות ח"א, ס' פכ; שו"ת משיב דבר ח"ג, ס' טו-טז). מצד אחד ניתן לראות את הנזק

האמורה בבבא בתרא, שבה האדם לא היה חייב לקבל את המלצת הממליץ).

הפסדים בגין אי תשלום בזמן – בשו"ת דבר מלכיא'ל מובא מקרה דומה למקרה שלנו, לגבי אדם שמכר בית והקונה התחייב לשלם לו ביום מסוים. המוכר הסתמך על כך וקנה סחורה שעבורה היה אמור לשלם במועד שבו הקונה היה אמור לשלם לו. הכסף לא שולם במועד לכן המוכר לא היה יכול לעמוד בתשלום עבור הסחורה שרכש, ונגרם לו הפסד גדול. הוכרע שהקונה פטור מלשלם על נזקי המוכר משום שהוא לא התחייב לשלם לו אם יקנה על סמך זה סחורה, וידוע כי כל עסקת אשראי ספק אם תצא לפועל, והיה על המוכר לדעת שייתכן כי לא יוכל לשלם במועד. מתוך כך ניתן לומר שאם המוכר היה מצוין כי הכסף ישמש עבורו לקניית סחורה ואם לא יקבלו הוא עלול להיכנס להפסדים גדולים, והקונה התחייב לשלם בגין נזקים אלה, הרי הוא חייב.

בענייננו, המוכר צוין מראש את חשיבות התשלום בזמן וכי עלולים להיגרם לו נזקים, והקונה התחייב לשלם את נזקיו הממשיים ולכן לכאורה נראה שאכן יצטרך לשלם את כל הנזקים. עם זאת מאחר שהמוכר התעסק בעניינים הכספיים של הדירה ברכסים לפני שהקונה התחייב לשלם לו, נראה שיש לפטור את הקונה משום שהנזק הינו בחזקת 'גרמא' בלבד.

סיכום:

נפסק כי מאחר וכבר לפני העסקה שנעשתה בין התובע לנתבע הודיע המוכר ברכסים לתובע שהוא אינו עומד כלוחות הזמנים של התשלומים וצפוי לסנקציות בשל כך, אין לנתבע דין 'גרמי' על העסקה הכושלת ברכסים, אלא רק 'גרמא'. לכן אין לחייבו בדיני אדם אלא רק בדיני שמים.

לגבי דינה של ההתחייבות בחוזה לשלם לצד האחר גם הפסדים של 'גרמא': במקרה שלנו ההתחייבות הייתה לשלם את "הנזקים הממשיים", ולא נכתב "כל נזק שייגרם לו" לכן לא נחייב את הצד המפר בנזקי 'גרמא'.

תיק מספר 105-נג
פורסם בקובץ פסקי דין של ביה"ד לענייני ממונות שעל יד הרבנות הראשית לירושלים
(ירושלים, תשנ"ג), חלק א' עמ' סא

על כך כבר לפני עסקת המכר של הדירה בירושלים הודיע בעל הדירה ברכסים לא' שהוא אינו עומד בלוח הזמנים של התשלומים. לכן אין לחייב את ב' מדין 'גרמי' אלא רק מדין 'גרמא', שהחויב בו הוא בדיני שמים בלבד.

'נזק ממשי' על פי החוזה – אם אדם התחייב לשלם לחברו היה וייגרמו לו הפסדים של 'גרמא', פסקו הראשונים שמתחייב על-ידי כך (ריטב"א, בבא מציעא עג, ע"ב; ב"י, חו"מ ס' שכח; רא"ש, בבא מציעא עג, ע"ב; מרדכי, בבא קמא ס' קטו) על יסוד הכלל ההלכתי שאדם יכול לחייב עצמו בשטר אפילו בדבר שאינו חייב בו על פי דין (שער אפרים על הב"ח, חו"מ ס' סא).

אולם במקרה שלנו נכתב בחוזה כי מְפִיר החוזה מתחייב לשלם לצד השני את "הנזקים הממשיים", ולא נכתב כי מתחייב לשלם עבור "כל נזק שייגרם לו". לכן יש ספק אם נזקי 'גרמא' כלולים בהתחייבות זו אם לאו. למרות שלדברי עורך הדין שבפניו נחתם החוזה, על פי חוק החוזים הכללי החל בישראל הפרת חוזה מחייבת את הצד המפר גם בהפסדים שנגרמו בצורה בלתי ישירה, לא ברור שמדין תורה הדבר יחול. לכן מאחר שלשון החוזה יכולה להתפרש בכמה צורות, מן ההיגיון יהיה כי יד בעל השטר תהיה על התחתונה.

הרב ברוך שרגא:

החזר הוצאות – ברמב"ם (הלכות מכירה טז) נפסק שאם אדם מכר לחברו זרעונים שאינם ניתנים לאכילה, ולא צמחו, המוכר יתחייב באחריותם ויחזיר את הכסף ששולם עבורם, אך לא את ההוצאות הנוספות שהוציא הקונה בזריעתם (כך פירש הרי"ף, בבא בתרא צג, ע"א). רש"י (בבא בתרא צג, ע"א) מסביר שפטור מתשלום ההוצאות משום שהן מהוות 'גרמא' בלבד. כמו כן מובא מקרה בבבא בתרא (ל, ע"א) לגבי אדם שהמליץ לחברו לקנות קרקע מאדם אחר, ולאחר הקנייה הממליץ טען כי הקרקע שלו ונגזלה על-ידי המוכר, וכעת הוא רוצה אותה חזרה. כאשר הקונה התרעם על הדברים השיב הממליץ שלא היה לו נוח לדרוש את הקרקע מהמוכר, נוח לו לדרוש אותה מהקונה ולכן המליץ לו לקנותה. הגמרא פסקה שהממליץ פטור מלשלם לקונה עבור הנזק שנגרם לו עֶקֶב ההמלצה משום שהדבר מהווה 'גרמא' בנזיקין בלבד.

לכאורה הדברים סותרים את פסיקת השו"ע (חו"מ, שלג) לגבי לקוח המבקש מֶאָמן ליצור עבורו יצירה, ולבסוף אינו רוצה לקחתה. השו"ע פוסק כי אם היצירה תאבד את ערכה היה והלקוח לא ייקחנה, הרי הוא חייב לשלם את תמורתה לאמן. לכאורה הדבר מהווה גם כן רק 'גרמא' בעלמא, ומדוע יתחייב?

בעל שו"ת זקן אהרון מיישב זאת באמצעות החילוק הבא: אם אדם מוכרח לקיים הוראה או המלצה מגורם אחר, כמו האמן שמועסק על-ידי הלקוח ומחויב לרצונותיו, הגורם האחר יתחייב באחריות על נזק שעלול להיגרם. לעומת זאת במצב שבו אדם אינו מוכרח לקבל המלצה או הוראה של גורם אחר, הגורם האחר לא יתחייב באחריות (בדומה לרכישת הקרקע

4. תביעה לפיצויים בגין הפרת חוזה עקב התגברות אירועי האינתיפאדה

בית דין ירושלים לדיני ממונות ולבירור יוחסין

הרב אברהם דוב לוי, אב"ד

הרב ברוך שרגא, דיין

הרב שמואל ביבס, דיין

העובדות:

א' מכר לב' את דירתו בירושלים תמורת סכום כסף והסדרי תשלום, כפי שסיכמו ביניהם. הם חתמו על חוזה בפני עורך דין, וב' שילם לא' את התשלום הראשון שעליו סיכמו. ב' לא שילם את שאר התשלומים מפני שלדבריו נקלע למצב כלכלי קשה עקב הפסדים רבים בעסקיו לאור האינתיפאדה שהתרחשה ביהודה ושומרון, מקום עסקיו, קשיים שאותם לא יכול היה לצפות בשעת חתימת החוזה. א' דרש מב' לקיים את התחייבויותיו, ולאחר התראה כתב לו מכתב המודיע על ביטול העסקה, והותיר בידיו את סכום התשלום הראשון. א' טוען שעקב אי התשלום של ב' כפי שהוסכם ביניהם הוא הפסיד כסף במקום אחר, זאת כיוון שבסכום המכירה של הנכס בירושלים תכנן לשלם עבור דירה שרכש ברכסים. החוזה שעליו חתמו הצדדים קָלַל סעיף שעל פיו במקרה שמי מהצדדים לא יקיים את החוזה ויזיק לצד השני, זכותו של הניזוק לתבוע פיצויים על נזקים ממשיים שנגרמו לו עקב כך. נוסף על כך א' תובע דמי פיצויים בסך 10% מסכום התמורה, שאותם ב' צריך לשלם לו לדבריו על פי החוזה, לאור העובדה שֶהֶפֶר תנאי יסודי מתנאי החוזה. ב' טוען שאינו חייב לשלם את ההפסדים שנגרמו לא' הנוגעים לדירה ברכסים, שְׁכָן הלה רכש אותה לפני עסקת מכירת הדירה בירושלים, וכבר אז לא יכול היה לעמוד בתנאי התשלום. כמו כן טוען ב' שיש לפטור אותו מחויב פיצויים מפני שהפרת החוזה התרחשה בשל אירועים בלתי צפויים בעסקיו. עם זאת ב' מוכן להשאיר בידי א' את התשלום הראשון ששילם לו, כדמי פיצויים, ולשלם לא' סכום נוסף כפשרה.

נפסק:

הרב אברהם דוב לוי:

ההפסד בגין חובות עסקת הַמֶּכֶר השנייה – לפי כמה מהראשונים ההבדל בין 'גרמי' ובין 'גרמא' מבוסס על השאלה אם הנזק נגרם באופן מְיָדִי עֶקֶב פעילותו של המזיק שאזי ייחשב ל'גרמי' והמזיק יהיה חייב, או שמא הנזק לא נגרם באופן מְיָדִי ואזי מדובר ב'גרמא' והמזיק יהיה פטור לפחות מדיני אדם (רשב"ם, בבא בתרא צד, ע"א; מרדכי, בבא קמא ס' קיט; רא"ש, בבא בתרא פ"ב, ס' יז).

במקרה שלנו לא נראה כי החויב הנוסף שבו התחייב א' לגבי הדירה ברכסים קשור מיידית להפרת החוזה על-ידי ב'. נוסף

במקרה דנן גם אם נקבל את טענות המפעל שהרכבים נותני ההכשר טעו בעובדות, אין כאן נזק מעצם ההודעה על הסרת הכשרות, אלא שלטענת המפעל ציבור הלקוחות טועה לגבי נותני הכשרות, ואם כן הלקוחות הם המזיקים ולא מסירי ההכשר.

חיוב בנזיקין כשכוונתו לטובה – נוסף על כל האמור לעיל, אין לחייב אף כדי לצאת ידי שמים. המאירי על הגמרא (בבבא קמא נה, ב) בעניין פורץ גדר בפני בהמת חברו, כתב שבמקום שבכוונתו להזיק חייב בדיני שמים, אך במקרה של הסרת ההכשר לא הייתה כוונה להזיק אלא לשם מצווה ולכן אין מקום לחייב אף בדיני שמים.

מניעת רווח – החילוק אם הכוונה הייתה לטובה או לא לעניין חיוב מדיני שמים הנו רק בגרמא. במקרה של מניעת רווח ישנה מחלוקת אם מדובר בדין גרמא או בגרמי. בירושלמי (בבא מציעא ה, ג) מחלקים בין המבטל שדה חבירו ששם חייב לשלם, לבין המבטל כיס חבירו, ששם אינו חייב לשלם. הנפקא מינה ביניהם היא אם הרווח היה ודאי או מוטל בספק. הירושלמי מסתפק במקרה של מבטל חנות חבירו אם חייב או לא. נראה כי עסק מסחרי אשר מוכר ומייצר כדוגמת התובע דומה למבטל חנות חבירו.

על כן יש לפטור את נותני הכשרות גם אם מנעו רווח מהמפעל מכמה טעמים: א. משום הפסק בירושלמי לעניין מבטל חנות חבירו. ב. הסמ"ג (עשין סי' פב, הלכות שותפין, ד"ה בירושלמי "גרסינן") כתב שבמבטל חנות אין לו עליו אלא תרעומת (כדומה למבטל כיסו) ומשום ספק אין מפיקעין ממנו ממון. ג. הנימוקי יוסף בבבא מציעא (סא, ב בעמודי הר"ן) כותב שאפילו המבטל שדה חבירו אינו חייב לשלם אלא אם כן התחייב על כך בכתב או במקום שרגילים לשלם.

נוסף על כך על פי כל ההגדרות שנגדיר את החילוק בין גרמא ובין גרמי נמצא כי מניעת רווח נחשב גרמא: הרשב"ם (בבא בתרא צד, א, ד"ה "נותן לו") אומר שכל שאינו עושה בידיים אף שהוא ניכר נחשב גרמא, וכל שעושה בידיים ואינו ניכר נחשב גרמי. גם הרא"ש (בבא בתרא ב, יז וכן בבא קמא ט, יג) מחלק ואומר שכל מקום שהוא עשה בעצמו את הנזק וההיזק ברור נקרא גרמי. בהסרת ההכשר ההיזק לא ברור, שעל אף הסרתו עדיין הלקוחות עשויים לקנות מהמפעל והמכירות לא יפגעו. חילוק נוסף שכותב הרא"ש (שם) הוא אם הנזק נעשה מיד בשעת המעשה ואזי נחשב גרמי או אם הנזק נעשה בניתוק מהמעשה והרי זה נחשב גרמא. בעניין זה צריך עיון אם הסרת ההכשר נחשבת כנזק הנעשה מיד. מכל מקום, כיוון שכל הטענה היא על נזקי מניעת רווח, הרי שאין כאן אלא גרמא, ובגרמא פטור בנזיקין.

מבייש בדברים – לטענת בעלי המפעל הסרת הכשרות עם פרסום מניעי ההסרה מהווה פגיעה בשמו הטוב של המפעל, ובאופן אישי בבעלי המפעל ומנהליו. כמו כן לטענתם טעמי ההסרה אינם נכונים ונובעים ממניעים פסולים.

הלכתי שנתון לשיפוטו של מי שהוסמך לכך. לכן אין לדרוש הסברים או לתבוע גוף נותן הכשר, כאשר לפי שיקול דעתו ההלכתית החליט להסיר את כשרותו של המפעל.

נאמנות שליח בית דין – ביה"ד דן בשאלת נאמנות הגוף נותן הכשרות על יסוד הסוגיה בבבא קמא קיב, ב העוסקת בשליח בית דין הנאמן כשני עדים, וקובע כי מכיוון שהציבור נתן למערכת הכשרות את אמונו, הרי יש כאן מנהג הציבור לתת נאמנות למערך הכשרות גם לעניין הסרתה. לכן גם אם בעל המפעל יבוא ויאמר שבעבר נתן את אמונו בנותן ההכשר וכיום אין לו נאמנות בו ואינו מקבל את עדותו, הוא אינו יכול לחזור בו, שכן הנאמנות נקבעה כבר על-ידי הציבור.

תקנת הציבור שלא לדון בזה – התובעים מבקשים לברר את העניין בבית דין כדי לערער את אמון הציבור במערכת הכשרות. ביה"ד אינו נותן יד לכך, על פי דברי הרמב"ם בהלכות מלווה ולווה ב, ד (וכן הביאו להלכה המחבר בשו"ע חו"מ צט, ד), לעניין תקנת שבועת הגאונים. על פי דבריו אם אדם מוחזק כעני, ככשר וכהולך בתום, והדבר ידוע הן לציבור הן לדיין, ובא המלווה להשביעו בתקנה זו, והוחזק התובע שאינו מסתפק בעניותו אלא רוצה לצערו בשבועה ולכישו ברבים, אסור לדיין להשביע את העני בשבועה זו. במקרה דנן, כאשר יש למערכת הכשרות נאמנות כזו, וכוונת המפעל היא להוציא שם רע לנותני הכשרות בעוד לנותני הכשרות יש כוונה להעמיד את ההלכה על תלה, בסמכות ביה"ד להחליט שאין מקום לקיים דיון.

חיוב נזיקין בדין שטעה – גם אם נניח שהייתה כאן טעות בעובדות או בהלכה מצד מערכת הכשרות, צריך לברר אם יש מקום לחייב את מערכת הכשרות. מדובר בנזק בגרמא של מניעת רווח, ולא בנזק בידיים. כמו כן המקרה הנו בבחינת "אי אפשר להחזיר הדין", משום שאי אפשר לחייב את מערכת הכשרות לחזור ולתת הכשר למפעל שאין לה בו אמון. לדברי הרי"ף בסנהדרין (יב, ב בעמודי הר"ן) וכך גם פסק הרמב"ם (הלכות סנהדרין ו, א), במקרה שדיין טועה בפסיקתו אף בדברי משנה, במקום שאי אפשר להחזיר הדין וכן במקום שהנזק הוא בדיני דגרמי, פטור מלשלם. כך גם פסק המחבר (שו"ע חו"מ כה, א). הסמ"ע (כה, ז) הוסיף שגם אם הדיין בהוראתו הזיק ב"נשא ונתן ביד" (כגון טימא או האכיל בידיים), פטור מלשלם כיוון שכל הוראתו הייתה לדון ולהורות הלכה למעשה ולא להזיק.

מכל מקום, כאן שמדובר בהסרת ההשגחה ומתוך כך הציבור יפגע מלקנות, אין זה "נשא ונתן ביד", ופטור מלשלם לדעת הרי"ף והרמב"ם. לעומתם הרא"ש (סנהדרין ד, ה) והתוספות (סנהדרין לג, א, ד"ה "השתא") פוסקים שהטועה בדבר משנה ואי אפשר להחזיר הדין, הדיין חייב לשלם. קצות החושן (כה, ב) הסביר שדיין חייב כמזיק כאשר דיבורו גרם לנזק כגון שאמר על טהור טמא מכיוון "דהיכא דקם דינא הוי מזיק ממש". אולם כאשר הדיין זיכה את החייב לא הדיין עושה את הנזק אלא בעל הדין שאינו משלם מחמת הפסק המוטעה של הדיין. לכן

קנס. נוסף על כך ביה"ד מצא התרשלות מסוימת במעשיו של הנתבע. על כן החליט ביה"ד שלא לקנוס את התובע אף שלא היתה הרשות בידו להשמיץ את הנתבע.

תיק מספר 69020
ניתן בתאריך ב כסלו תשע"א
פורסם באתר 'ארץ חמדה-גזית':
<http://www.erezhemdah.org/Data/UploadedFiles/SitePages/703-sFileRedir.pdf>

6. תביעת נזיקין בגין הסרת כשרות

בית דין רבני אזורי חיפה

הרב צבי יהודה בן יעקב, דיין

העובדות:

במשך כמה שנים נתן גוף רבני מפורסם הקשר למפעל מזון. לאחר זמן מה הודיעה ועדת הכשרות של אותו גוף כי היא מסירה את ההכשר בעקבות ליקויים חמורים שהתגלו במפעל. הסרת התעודה פורסמה בעיתונות ועל גבי לוחות מודעות. זמן קצר לאחר הסרת הכשרות נתן גוף רבני אחר הכשר למפעל. המפעל טוען כי הרבנים שהסירו את הכשרות ביישו את המפעל בדבריהם הבלתי נכונים, והראיה – ועדת כשרות מכובדת אחרת נתנה הכשר למפעל. בעקבות גילוי הדעת מפעלים וצרכנים פרטיים נמנעים לקנות את מוצרי החברה, ויש בכך גרימת נזק ומניעת רווח.

נפסק:

שיקול דעתו של גוף נותן הכשר – לפני הכניסה לשורש הדין בטענות של המפעל בדבר נזקי בושת ומניעת רווח, נראה כי יש לדחות את התביעה על הסף משני טעמים עיקריים: 1. כאשר מפעל פונה לגוף הנותן הכשר על מנת שייתן את חותמו למוצרי המפעל, המפעל מכפיף עצמו לדרישותיו של נותן הכשרות. אם סבור המפעל כי רף הדרישות של נותן הכשרות גבוה מדי, אזי הוא רשאי להפסיק את ההתקשרות ככל התקשרות עסקית אחרת. מצד אחר כאשר נראה לנותן הכשרות כי המפעל אינו עומד בתנאים שהציבו, אזי רשאי נותן הכשרות ליטול את תעודת הכשרות. יתר על כן, חובתו של נותן הכשר לציבור שנותן בו את אמונו להודיע ולדווח על הסרת הכשרות ולפרסם אף את טעם ההסרה כדי שהציבור לא ייכשל, ויפסיק לקנות מאותו מפעל. כמו כן אין מקום לברר את טענת המפעל אם הסרת ההכשר טעמה בצדה, שכן עצם פניית המפעל לגוף נותן ההכשר היא הכרזת אמון כלפיו, מעין דברי המשנה בסנהדרין כד, א: "נאמן עלי אבא נאמן עלי אבין, נאמנים עלי ג רועי בקר...", וכן כדון נאמנות של שלישי (שו"ע חו"מ נו, א). 2. מתן הכשר או הסרתו הם עניין

במקרה שלנו כוודאי, שכן לאחר שהתובע התלונן באזני המתווך על הנתבע יש להניח כי המתווך יפסיק להעביר לנתבע לקוחות. מצד אחר לא ניתן לומר בוודאות שהמתווך יקבל את תלונות התובע. לכן עניין זה נשאר בצריך עיון.

ההסבר השני להבדל בין כיס לשדה הוא שבמעוות נדרשת טרחה מיוחדת כדי להרוויח מהן, מה שאין כן בשדה (שו"ת חוות יאיר סי' קנא). גם לפי הסבר זה הדברים במקרה דנן נותרים בצריך עיון. מצד אחד הפניית הלקוחות לעורך הדין על-ידי המתווך הייתה דבר שבשגרה ולכן מקרה זה דומה לשדה. מצד אחר ללקוחות ישנו שיקול דעת ויכולה להתקיים תחרות עם עורכי דין אחרים, מה שמדמה את המקרה יותר לעסקה שיש צורך בטרחה מיוחדת כדי להשיגה.

לפי ההסבר השלישי החילוק הוא בשאלת קבלת האחריות על מניעת הרווח (נימוקי יוסף בבא מציעא פרק 'המקבל' דף סא, ע"ב; מדפי הרי"ף בשם הר"ח, וכן נראה גם מדברי הרא"ש שם). בשדה רגילים לקבל אחריות על מניעת רווח ולכן גם אם לא כתבו כן במפורש, הרי זה כאילו התנו הצדדים ביניהם שמקבלים על עצמם גם מניעת רווח. בכיס לעומת זאת אין נוהג כזה ולכן צריך התחייבות מפורשת. לפי הסבר זה מחייבים על מניעת רווח רק כשישנה התחייבות על כך ולכן במקרה שלנו כיוון שלא הייתה התחייבות יש לפטור.

חיוב מדין שמים – מכלל הדברים עולה כי הדין נוטה לכך שהמקרה שלנו נכנס בגדר מבטל כיסו של חבירו פטור (ש"ך סי' רצב, ס"ק טו). אולם קצות החושן סובר (סי' שלג, ס"ק ב) כי פטור דווקא כאשר המזיק פוגע בחנות או בממון וגורם להם שלא לייצר רווח, אך לא כאשר הוא פוגע באדם עצמו, שאז זהו דין שבת, כלומר חייב לשלם לניזוק על הזמן שבו הוא בטל ממלאכתו מחמת הנזק. אלא שהקצות מסייג את דבריו וכותב כי מחייבים בנזקי שבת רק כאשר מדובר בנזק ישיר, ולא כאשר הנזק נגרם על-ידי דיבור. מכאן שגם על פי הקצות אין לחייב בנידון דידן.

עם זאת אם הסיבה לאי תשלום הנזק היא משום שהוא מוגדר כנזקי גרמא, יש מקום לחייב מדיני שמים, וביה"ד מוסמך לחייבו בתשלום (הן לאור מדיניותו המוצהרת של ביה"ד לחייב גם בגרמא, הן מכוח הסכם הבוררות שקובע זאת). מקרה מעין זה נמצא בתשובת תרומת הדשן (סי' שז) בעניין מקרה של אדם שהפסיד את מקור מחייתו בגלל שהוציאו עליו שם רע. בתשובתו אומר תרומת הדשן כי מעיקר הדין אין לקנוס את המוציא שם רע, אולם אם רצו דיני ביה"ד לקנוס כדי לעשות סייג ולסכור פי דוברי שקר ומוציאי שם רע, הרשות בידם.

סיכום:

מצד אחד ברור כי התובע לא נהג כשורה בכך שפגע בשמו הטוב של הנתבע, וראוי לקנוסו. מצד אחר ניתן לומר שבתרומת הדשן מדובר על עלילת כזב ואילו במקרה שלנו התובע האמין שהצדק עמו, ואין כאן זדון שהוא התנאי לחיוב

(לכ, א) כי יש כמה מיני 'גרמא' שנפטור מחיוב אפילו בדיני שמים, וכפי הנראה אחד השיקולים לפטור הוא אם הנזק נעשה בשוגג. וכך כתב המאירי (בבא קמא נז, א): "יש מהם שפטור אף בדיני שמים והוא שאין כוונתו כלל להיזק". ובשו"ת מבי"ט כתב (ב, נד): "דאפילו גרמא בנזיקין בחיוב בידי שמים ליכא דלא נתכוון הוא לשם היזק". וכתב המהרש"ל כי דווקא כשעושה מעשה פשיעה מובהק ניתן להרחיב את תשלום הנזק לתוצאות לא צפויות, אך אם לא היתה כוונה כלל, פטור (יש"ש, בבא קמא פ"ח, ס' לח). החזון איש כתב (בבא קמא ד, ה) כי כאשר אדם עושה מעשה אשר כשלעצמו אין בו פגם או רשלנות, ונגרם נזק בשוגג, לא מוטלת עליו החובה לשלם מדיני שמים.

נוסף על כך בכל הקשור למניעת רווח נאמר בשו"ת בית אפרים (ח"מ כח), כי אין חיוב לצאת ידי שמים ב'מבטל כיסו של חבירו' כיוון שלא בא הממון לידו.

סיכום:

האיחורים בתשלום דמי השכירות אינם עולים כדי עוול מספיק גדול המצדיק את ביטול החוזה. עם זה על הנתבעים להקפיד לשלם מכאן ולהבא את תשלומי השכירות במועד. התיקונים במושכר נמשכו פרק זמן מופרז, ועל כן הנתבעים יכולים לנכות מדמי השכירות את שווי החיסרון שנגרם להם. אין לחייב את התובעים לפצות את הנתבעים בשל העובדה שהשיפוץ מנע מהנתבעים להשכיר את הדירה.

תיק מספר 70072
ניתן בתאריך ט' טבת תשע"א, 16 בדצמבר 2010
פורסם באתר 'ארץ חמדה-גזית':
<http://www.erezhemdah.org/Data/UploadedFiles/SitePages/733-sFileRedir.pdf>

סוגי נזקים

8. ארון לא תקין שנפל וגרם לנזק

בית דין ארץ חמדה-גזית, עפרה

הרב חיים בלוך, אב"ד
הרב איתמר ורהפטיג, דיין
הרב דביר רוזנצוויג, דיין

העובדות:

התובע הזמין ארון מטבח מהנתבע, וכעבור זמן מה הברגים התרופפו. הנתבע תיקן את הארון וחברו לקיר מחדש. לאחר זמן קצר העמיס התובע כלים על הארון, והארון קרס. עקב הקריסה נשברו הארון; הכלים שבתוכו; השיש שמתחתיו ומייבש הכלים. אישתו של התובע קיבלה מכה מהארון, אך לא נגרם לה נזק.

מתוכם היו איחורים של יומיים, והשלישי נגרם בשל עיכוב גדול בתיקונים במושכר. לדעת ביה"ד תמונת איחורים כזו אינה מצדיקה ביטול. כמו כן התובעים לא טענו שהיה להם צורך מיוחד בתשלום בזמן ולכן אין מקום לדון בביטול החוזה מחמת נזקי האיחור. לגבי הבקשה לביטול החוזה על רקע מצב הבית והתיקונים שנדרשו לו, נראה כי התנהגות שני הצדדים מתקבלת על הדעת ואינה מצדיקה ביטול. עם זה הנתבעים נדרשים לשלם את תשלומי השכירות בזמן מכאן ולהבא, ולא להלאות את התובעים במרדף אחריהם.

פיצוי על ליקויים במושכר – בתקופת החורף היו בעיות של ממש במערכות חימום המים והבית. על אף ניסיונות התיקון חלף זמן רב עד שנפתרו התקלות. הפוסקים נחלקו מה דינו של בית שנפל או נתקלקל. לדעת השו"ע (ח"מ שיב, יז), השוכר אינו צריך לשלם על השכירות לאחר התקלה. לדעת הרמ"א (שם, לפי ביאור הסמ"ע, הט"ז והגר"א) השוכר צריך להמשיך ולשלם את השכירות במלואה, והסברא לכך היא שבהשכרת בית לתקופה מסוימת השוכר למעשה קנה את הבית לאותה התקופה. הנתביבות משפט מוסיף (שיב, יג) שאם התשלום שולם מראש ודאי שהשוכר צריך לשלם הכל.

במקרה של שוכר בהמה וּחֲלָתָה פוסק גם השו"ע שהשוכר משלם שכר מלא (שי, א). זוהי גם שיטת הרמב"ם (הלכות שכירות פ"ה, ה"א) וכן גם דעת המאירי להלכה (בבא מציעא עח, ב, ד"ה "השוכר"). מנגד הראב"ד (מובא בשיטה מקובצת, בבא מציעא עח, א) והרשב"א (בבא מציעא עח, א, ד"ה "אומר לו") סוברים כי מנכים למשכיר את החיסרון מכך שהבהמה אינה יכולה לעבוד. המגיד משנה (הלכות שכירות פ"ה, ה"א) הביא את המחלוקת והוכיח כשיטת הרמב"ם, וכך נראה גם מדברי הגר"א (שי, ד). מכאן שלדעת השו"ע, הרמב"ם והגר"א, כל עוד ניתן להשתמש בחפץ המושכר ולו באופן חלקי יש לשלם על החפץ דמי שכירות מלאים, וכן נפסק בשו"ת חבצלת השרון (ח"מ ל). לעומת זאת לדעת עמק המשפט (ה, לה) יש לנכות מהשכירות. בפד"ר ירושלים (א, עמ' קז) נקבע שהשוכר יכול לטעון 'קים לי' כשיטת הראב"ד והרשב"א, ולדרוש ניכוי מהשכירות בגין החיסרון.

טעם נוסף לכך שיש לנכות מהשכירות במקרה זה הוא משום שהליקויים היו בבית מלכתחילה, והמשכירים לא עמדו בחובתם להעמיד לרשות השוכרים בית מתוקן בתוך זמן סביר. כך עולה מהריטב"א (בבא מציעא עח, ב, ד"ה "נהורתיא"), מהמאירי (שם ע"ח, ב), נתיבות המשפט (שי, א) וכן משתמע משו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים, אות רח).

הפגיעה באפשרות השכרת הדירה – נחלקו הראשונים אם יש לחייב אדם לפצות בעל נכס על כך שמנע ממנו את השכרתו. לדעת הרא"ש אין זה אלא 'גרמא' בעלמא ולא מחייב (בבא קמא ב, ס"ו). הטור (ח"מ ס' שסג) מביא מקרה זה כמחלוקת בין הרא"ש ובין הרמ"ה, הסבור שחייב. הרמ"א פוסק כדעה הפוסרת (שסג, ו) ולכן לכאורה אין מקום לחיוב.

אך עדיין יש לבדוק אם יש כאן חיוב מדיני שמים מדין 'גרמא' כיוון שנגרם על ידו הפסד רווח של דמי השכירות. כתב קצות החושן

'המבטל שדה חבירו' שחייב. כמו כן תביעת נזיקין על הסרת כשרות היא תביעה על נזק 'גרמא', וב'גרמא' פטור בנזיקין. לאור כל אלה אין המפעל יכול לטעון למניעת רווח.

ז. מעיקר הדין חיוב בושת הוא בעשיית מעשה בגופו ולא המבייש בדברים, אך נהגו לחייב מבייש בדברים. אולם כאשר כוונת המבייש לשם שמים, אין לחייבו. כנדון דנן כוונת נותני ההכשר הייתה לשם שמים.

פורסם ב'משפטי' ליעקב' ד, סימן כא

7. דרישת שוכר לפיצוי בשל ליקויים ובשל מניעת רווח

בית דין ארץ חמדה-גזית, ירושלים

הרב יוסף כרמל, אב"ד
הרב דניאל כ"ץ, דיין
הרב סיני לוי, דיין

העובדות:

התובעים הָנָם בעלי דירה שאותה השכירו לנתבעים. לטענת התובעים השוכרים איחרו בתשלום דמי השכירות פעמים רבות, וכמו כן לא קיימו תקשורת באופן תקין כך שהבעלים יוכלו לתקן ליקויים בבית המושכר. לטענת התובעים צירוף הַפְּרוֹת החוזה והסכסוכים ביניהם מהווה עילה לביטול חוזה השכירות. מנגד הנתבעים מעוניינים בהמשך החוזה. לטענתם, העיכוב בתשלום הוא בגבול הסביר שכן הבית היה במצב לקוי, והם אף רשאים לקזז בגין כך מדמי השכירות. נוסף על כך לפי החוזה השוכרים היו רשאים להשכיר את הבית לאחרים למשך חודש, אך הדבר לא התאפשר להם בשל הליקויים. הם דורשים פיצוי בגין כך.

נפסק:

ביטול השכירות – לפי החוזה בין הצדדים בסמכות ביה"ד לבטל את חוזה השכירות אם ישתכנע כי יש בסיס לכך. התובעים מעוניינים בביטול חוזה השכירות על רקע שינוי בתנאים. בהקשר זה כותב הרמ"א (ח"מ שיב, ט) כי מי שהשכיר בית לאוהבו ונהפך לשונאו אינו יכול להוציא, אלא אם כן השכיר לו משום שאוהבו. כלומר, אדם יכול לבטל חוזה שכירות רק אם התנאים שבגינם השכיר הם אלו ששונאו. אולם קצות החושן (שיט, א) וכך גם נתיבות המשפט (שיב, ז) חלקו על תנאי זה וקבעו כי גם במקרה כזה לא ניתן להוציא את השוכר מהבית.

לאור זאת נראה כי כדי לבטל חוזה שכירות צריך להיות ברור כי אכן בוצעה הַפְּרָה חמורה של אחד מתנאי החוזה. ביה"ד קיבל מהתובעים אסמכתה לארבעה איחורים בתשלום, כאשר שניים

מעיקר הדין, המבייש את חברו חייב כאשר עשה מעשה בגוף חברו, אך המבייש את חברו בדברים פטור (משנה בבא קמא צ, א וכן הגמרא שם צא, א). הרא"ש (בבא קמא ח, טו) כתב שאכן מעיקר הדין חיוב בושת הוא רק על מעשה בגופו, אך המבייש בדברים מנדים אותו עד שמפייס חברו. כן פסק הרמב"ם שמעיקר הדין המבייש בדברים פטור, אך לביה"ד יש כוח לגדור חוץ מן הדין (הלכות חובל ומזיק ג, ה). כוחו של ביה"ד נובע מכוח הכלל "הפקר בית דין הפקר". המאירי בחידושיו לבבא קמא (צא, א) אומר שכאשר המניע של המבייש הוא לשם שמים 'תבוא עליו הברכה'. לפי זה, היכן שכוונת המבייש היא לשם שמים אין לחייבו, שכן כל דין חיוב מבייש בדברים הוא מכוח מנהג ותקנת גאונים, ולא מעיקר הדין. טעם נוסף לפטור את המבייש בדברים, לפי דברי היש"ש (בבא קמא ח, מא), הוא כדי שלא יתגבר הריב אלא ישקוט באמצעות ביה"ד.

כאמור לעיל, נראה שבנדון דנן אין מקום לדון בטענה של בושת דברים משתי סיבות: א. רבני מערכת הכשרות עושים מלאכתם לשם שמים כדי לשמור על הלכות הכשרות. ב. גם אם לטענת בעלי המפעל הרבנים טעו בכוונת תחילה, מכל מקום בתביעת נזק כמו זה, שהוא מכוח מנהג ומכוח בית דין ולא מעיקר הדין, יכול ביה"ד להפעיל שיקול דעת ולמנוע התדיינות שתצית את הוויכוח ועלולה לפגוע במערך הכשרות.

סיכום:

א. נתינת הכשר או הסרתו הם עניינים הלכתיים, ואין ביה"ד מוסמך לבקש מהרבנים נותני הכשרות נימוקים להסרת ההכשר.

ב. נאמנות הרבנים נותני הכשרות שואבת את כוחה מהציבור, אשר נותן אמון במערכת הכשרות. לכן גם אם בעל המפעל יאמר שבעבר נתן את אמונו בנותן ההכשר וכיום אין לו אמון בו, הוא אינו יכול לחזור בו.

ג. דיין יכול לסלק תביעה כאשר לפי אומד דעתו יש כאן דין מרומה וכד'. במקרה זה ניצר שיש ניסיון מצד בעלי המפעל להוציא שם רע לנותני ההכשר.

ד. גם אם נקבל את טענות המפעל שהרבנים נותני ההכשר טעו בעובדות וכל טענתם להסרת הכשרות מבוססת על עובדות בלתי נכונות, מכל מקום אין כאן נזק מעצם ההודעה על הסרת הכשרות, אלא שלטענת המפעל ציבור הלקוחות טועים לגבי נותני הכשרות, ואם כן הלקוחות הם המזיקים ולא מסירי ההכשר.

ה. אין לחייב מזיק ב'גרמא' בדיני שמים אם כוונתו למצווה, וכאן לנותני ההכשר הייתה כוונה למצווה.

ו. בעלי המפעל אינם יכולים לטעון למניעת רווח בטוח, שכן רווחים עתידיים אינם ברורים. על כן ישנו סֶפֶק אם המקרה דנן נחשב כמו 'המבטל כיס חבירו' ופטור, או שמא נחשב כמו

9. קיזוז משכרו של קבלן שיפוצים בגלל נזקים שונים

בית דין ירושלים לדיני ממונות ולבירור יוחסין

הרב אברהם דוב לוי, אב"ד

הרב שמשון גרוסמן, דיין

הרב יהושע וייס, דיין

העובדות:

א' שכר את ב' שישפץ את דירתו לפי הסכם, ונותר חייב לו סכום כסף, לטענתו הוא פטור מתשלום זה שֶׁכֵּן ב' גרם לנזקים שונים בדירה בשל נזילה שקרתה עקב צינור מים שאותו שכר פועל של ב', ולא תוקן מיד. כן נאלץ א' לשכור את שירותיו של שרברכ פרטי כדי לתקן תיקון דחוף שהיה מוטל על ב', וב' לא ביצע אותו. כמו כן ב' גרם לא' הוצאות מיותרות בשל תכנון לקוי. כל זאת נוסף על עגמת הנפש שנגרמה לא'. תשובותיו של ב' לטענות אלה הסתכמו במענה בנוסח: 'לא ידוע לי על מקרה כזה'; 'עשיתי לפי מה שנתבקשתי' וכיוצא בזה. לגבי השרברכ ב' מוכן לשלם לא' לפי תעריף של בעל מקצוע שאותו הוא עצמו היה לוקח לביצוע העבודה. לגבי התכנון הלקוי טוען ב' שהדבר לא באחריותו, שכן הוא נעשה על-ידי א'.

נפסק:

הרב אברהם דוב לוי:

אי תשלום כהחזר חוב על נזק – על פי הש"ך (סי' כח, ס"ק ב) 'גרמא' בנזיקין אינו מחייב מעיקר הדין אלא אפשר רק לחייב את האדם 'על מנת שִׁיֵּצֵא ידי שמים'. מאחר שכך אין סמכות לניזוק לתפוס לעצמו נכס של המזיק לצורך גביית הפיצוי בגין הנזק שנגרם לו. עם זאת הנימוקי יוסף על מסכת בבא מציעא (לח, ע"א בדפי הרי"ף) אִפְשָׁר תפיסת נכס גם בחיוב לצאת ידי שמים.

בהתקיים מחלוקת פוסקים בעניין זה, האם יוכל התופס לטעון 'קים לי'?

המשנה למלך (הלכות מלווה ולווה פ"ד, ה"ו) פוסק כי במצב שבו התפיסה עצמה שנויה במחלוקת התופס לא יוכל לטעון טענת 'קים לי'. לעומת זאת ר' עקיבא איגר (גיליון השו"ע, סי' כח) טוען שטענת 'קים לי' קיימת בכל מקרה עבור התופס.

פועל שכיר שהזיק ב'גרמא' – הנזק שנגרם לדירתו ולחפציו של א' בגלל הנזילה אינו נזק ישיר אלא רק 'גרמא'. עם זאת לב' יש לכאורה מעמד של שומר שכר, שֶׁכֵּן לפי פסק השו"ע (חו"מ סי' שעו, ס' א) "כל האומנים שומרי שכר הן". על פי החתם-סופר (שו"ת חת"ס, חו"מ סי' קמ) שומר שכר חייב גם ב'גרמא' כאשר ברור שהנזק נגרם בגללו. לענייננו, גם אם אין לב' מעמד של שומר שכר, לכל הפחות מעמד של שליח ודאי

שאינן כן בענייננו. כמו כן אין לפטור מהטעם שהכלים הונחו 'לאחר שהוצתה האש' מפני שהנתבע ידע שבכוונת התובע להניח שם כלים.

לגבי השיש – השיש נחשב לכלי, כמו שנאמר בתוספתא (בבא קמא יא) "דכל מילי דלאו בעלי חיים ממעטים מחמור דבור כמו כלים..." – לפי דברי התוספתא כל מה שאינו בעל חיים מוגדר ככלי. אם נגדיר את המקרה שלנו כתולדה של אש יהיה חייב לשלם על השיש כדין כלים שניזוקו באש, אך אם נגדיר את המקרה שלנו כבור יהיה פטור מלשלם על השיש כדין כלים שניזוקו בבור, ואפילו אם נגדיר את השיש כקרקע.

האם אזהרה מראש מְקַנֶּה פטור מחיוב? – הנתבע טען שהזהיר את התובע מראש כי הארון עלול ליפול ואין להעמיס עליו. לכן לכאורה למרות שמצד "חזי דעלך קא סמיכנא" הנתבע חייב מפני שהוא בעל מקצוע שעל דעתו ניתן להסתמך, אם הזהיר את התובע כי העמסת יתר תגרום לקריסת הארון, הוא פטור. אמנם מצד מקח טעות, חרף ההתראה נמכר לתובע ארון שאינו ראוי להכיל אפילו דברים קלים, על כן זכאי התובע לקבל את הכסף ששילם עבור הארון ואת שְׁכַר העבודה לנתבע. שונה הדבר לעניין הכלים, שאם הזהירו אין לחייבו בין אם נחשב לנזק בור ובין אם נחשב לנזק אש.

חובת מזעור הנזק – באופן כללי, במשפט התורה גם אם הניזק יָכַל למזער את הנזק, המזיק חייב במלוא הסכום אלא אם כן הנזק נעשה שלא בכוונה, כפי שכתבו השו"ע (שם, לה) וחיידושי הרי"מ (חו"מ כה, א). לכן לכאורה במקרה שלנו הנתבע פטור כיוון שלא הזיק בכוונה. גם מצד אחריות היצרן אין לחייב לכאורה מפני שהצרכן השתמש בניגוד להוראות היצרן. גם מצד דין ערכות אם הנתבע התרה בתובע לא ניתן לחייב מפני שממילא מראש הוא לא קיבל על עצמו את הערכות לעניין זה.

אולם במקרה שלנו הנתבע הודה שאולי לא הדגיש את האזהרה מספיק, וכן היא נגעה לעניין ה'מומנט' (הדינמיקה הסיבובית בארון) כלכד, ולא לכרגים. התובע ואישתו לא נקטו בגרסה ברורה ואחידה בעניין זה.

סיכום:

בנוגע לארון ולעבודת ההתקנה הנתבע חייב לאחר ניכוי דמי שימוש. בנוגע לכלים ולשיש, בשל כך שהאזהרה בדבר הצורך לא להעמיס את הארון בכלים לא נאמרה באופן מפורש ומוחלט, על דרך הפשרה על הצדדים להתחלק בהוצאות נזקים אלה. כיוון שבהלכה אין פיצויים על עגמת נפש, טענת התובע בעניין זה נדחית.

תיק מספר 70044

ניתן בתאריך י"ח תמוז תשי"ע, 30 ביוני 2010

פורסם באתר 'ארץ חמדה-גזית':

<http://www.erezhemdah.org/Data/UploadedFiles/SitePages/2069-sFileRedir.pdf>

שנים, שזה מקח טעות הוא..."

ברם, אם נקבל את הטענה למקח טעות, הרי שהארון מעולם לא נמכר ולכן נחשב ממון המזיק. לא זו אף זו אלא שהתובע צריך לשלם כסף עבור השימוש בו, על פי השו"ע (חו"מ רלב, טו): "המוכר קרקע לחברו ואכל פְּרוּתִיהָ... אם רצה להחזיר הקרקע לבעלים מחזיר כל הפְּרוּת ששאל". הסמ"ק (שם, לג) כתב שהטעם לחיוב לשלם הוא משום גְּזֵל, כיוון שהקונה נהנה מהחפץ של המוכר ולכן לאחר שנקבע שהיה מקח טעות הוא צריך לשלם דמי שימוש.

הנזק שנגרם לכלים ולשיש: חיוב מדין אש, בור או אדם מזיק?

תולדת אש – הגמרא בבבא קמא (דף ו) עוסקת במצבים אשר אינם עונים באופן חד-משמעי על אבות הנזיקין, וניתן לְחַיֵּב בהם מכוח העיקרון הכללי הנלמד מכלל אבות הנזיקין: "... אמר אביי: לאתויי אבנו סכינא ומשאוי שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו" – אדם שהניח חפץ במקום שיכול ליפול ולהזיק, אם נפל והזיק חייב כתולדה של מזיק אש. אולם בנידוננו הארון נפל עֶקֶב כוח שהקונה הפעיל בתום לב. יְשַׁנָּה מחלוקת אם במקרה של התערבות חיצונית של אדם נחשב הדבר למזיק מדין אש, ובייחוד במקרה שהתערבות החיצונית היא עקב כוח שהפעיל אדם אחר: התוספות (בבא קמא ו, ע"א, ד"ה "היינו בור") והרא"ש (בבא קמא פ"א, אות א) סוברים שבמקרה של התערבות חיצונית נחשב הדבר לתולדת אש, ואילו הרשב"א בתשובה (ח"ג, סי' קסד) סובר שניתן להחשיב מקרה של התערבות חיצונית כאדם המזיק.

בור – בכותל ואילן שנפלו והזיקו יסוד החיוב הוא מדין בור. הרא"ש (שם) מבאר שההבדל בין בור ובין אש הוא שבאש הנזק נוצר על-ידי גורם חיצוני, ובבור הנזק נוצר ללא כוח חיצוני. כמו כן בהגדרת בור יש צורך שהמזיק יהיה עם יכולת להזיק מלכתחילה, ואם לכתחילה היה תקין אז נצרכת התראת ביה"ד. במקרה שלנו, הארון היה רעוע מלכתחילה ולכן לא הייתה נצרכת התראת ביה"ד ולכאורה נחשב הדבר לבור. אולם נשאלת השאלה אם עומד בתנאי השני של בור, שהנזק נגרם ללא כוח חיצוני, שהרי לכאורה הכוח הופעל על-ידי אדם.

אדם המזיק – מדברי הרשב"א בתשובה (שם, הובא בב"י חו"מ רלב, טו וברמ"א, שם) עולה כי ניתן לדון שמא יש כאן משום אדם המזיק בידיים, כדוגמת אדם שחפר בקיר והקיר נפל. אך בנידוננו הארון היה נופל אף בלי הפעלת כוח מצד התובע ולכן לפי השו"ע (חו"מ סי' תיח, ס"ק י) מקרה זה נחשב כבור, כיוון שהכוח שהפעיל התובע רק הקדים את הנזק שהיה מתרחש ממילא, ולא נחשב כהתערבות חיצונית אלא כבור.

לגבי הכלים – אם מדובר בנזקי בור הכלל הוא שלא מחייבים על כלים שניזוקו בבור. אם החיוב הוא מטעם אש, חייב על נזקי כלים. אין לפטור מהטעם שהיו טמונים בארון מפני שפטור זה חל רק במקרה שהאש הוצתה ברשות המזיק, מה

התובע טוען לרשלנות של הנתבע בבניית הארון ובהתקנתו, באורך הברגים ובכך שהנתבע לא חיזק את הארון לקיר הַצֵּדִי. על כן הוא תובע את שווי של הארון, כולל שכר העבודה על התקנתו, וכן את שוויים של השיש; הכלים ומייבש הכלים. נוסף על כך הוא דורש פיצוי על עגמת הנפש שנגרמה לו בתקופה שבה היה ללא ארון, ועל הטרומה שחוזה. הנתבע טוען להגנתו שלתובע היה ידוע כי הוא אינו נגר מקצועי ולכן הבנייה וההתקנה היו במחיר מוזל. נוסף על כך התובע התעקש לקנות ארון עמוק למרות שהוזהר כי הדבר מסוכן. הנתבע מודה שההתקנה כנראה לא בוצעה כנדרש, אך אינו יודע לומר היכן אירעה הטעות. לעניין הברגים הקטנים טוען הנתבע שהשתמש בהם בגלל שהארון עשוי מְסִיכִית, אבל הזהיר את התובע מפני העמסת יתר של כלים. התובע מכחיש שהנתבע התריע בפניו באופן חד-משמעי מפני העמסת כלים בארון.

נפסק:

"לא תשים דמים בביתך" – מלכתחילה הנתבע היה חייב לסרב להזמנה שלדעתו מסוכנת מדין "ולא תשים דמים בביתך".

"חזי דעלך קא סמיכנא" (הסתמכות) – ביה"ד הסתייע בחוות דעת מומחה שקבע כי הארון נבנה בצורה לקויה וחובר באופן רשלני. נפסק בשו"ע (חו"מ שו, ו) "המראה דינר לשולחני ואמר לו: יפה הוא, ונמצא רע, אם בשכר ראהו חייב לשלם אף על פי שהוא בקיא ואינו צריך להתלמד. ואם בחינם ראהו, פטור, והוא שיהיה בקיא שאינו צריך להתלמד. ואם אינו בקיא חייב לשלם אף על פי שהוא בחינם...". השו"ע רואה בכך שהנגר אינו מומחה סיבה המשמשת לרעתו, וכאשר אדם ניזוק בגין כך שפעל על פי הוראותיו של בעל מקצוע, ההלכה מחייבת את בעל המקצוע מדין 'גרמא'. לכן לכאורה ניתן לחייב את הנתבע על הנזקים שנגרמו עֶקֶב קריסת הארון.

דין ערבות – הריטב"א (בבא מציעא עג, ב) דן בחיובו של אדם החוזר בו מהבטחתו, וקובע כי חייב מדין עֶרֶב. במקרה שלנו, הנתבע נחשב כאילו הבטיח שימוש תקין בארון שבנה ולכן חייב גם מדין ערב.

אחריות חוזית – הגמרא (גיטין עג, ע"א) מספרת על מוכרי שומשומין שגידלו על שפת הנהר, אשר קיבלו על עצמם אחריות על כל אונס שעלול לקרות בהובלת הסחורה ליעדה (על פי רש"י, שם). הרמב"ם (הלכות מכירה פרק יט, ה"ו) למד מכאן שבכל תנאי ממון כלולים מכללם גם הדברים הידועים שהיו בדעת הַמְתָּנָה בשעה שהתנה. כיום מקובל שהמוכר מקבל עליו אחריות עתידית עבור המוצר לפרק זמן של שנה. לכן יש מקום לומר בנידוננו שהנגר קיבל על עצמו אחריות ושעליו להשיב למזמין את דמי הארון; את שכר עבודתו ופיצוי על הכלים והשיש.

מקח טעות – מחוות דעתו של המומחה עולה כי מלכתחילה הארון היה פגום ולכן מכירתו לתובע נחשבת כמקח טעות בגין הפגם. נפסק בשו"ע (חו"מ רלב, ג): "המוכר לחברו... או שאר מטלטלין, ונמצא במקח מום... מחזירו אפילו לאחר כמה

לומד כי מי שנפרץ ביתו ובאו גנבים דרכו והִשָּׁקְנוּ ביקש שיגדור ולא עשה כך, חייב בהוצאות הגניבה של השכן. נמצא שלדעת הרמ"ה, וכן פוסק הב"ח, חייב לשלם במקרה של נזק עקיף מעין זה משום 'גרמי'.

הרא"ש חולק על כך (מובא ברמ"א סי' קנ"ה, ס' מ"ד), וכן המאירי (בבא קמא, נ"ה) כותב במפורש שאינו חייב במקרה כזה מדין 'גרמי'. לדעת הרמב"ם (הלכות שכנים פרק י"א, הלכות ו-ז) חייב רק אם כוונתו הייתה להזיק. הש"ך (שו"ע קנה, כב) מכריע שמציאות כזו נחשבת כ'גרמא' ולכן אין לחייב את המזיק.

בנידון דנן, היות שהאחריות על תקינות וסת הלחץ ושסתום הביטחון לא הייתה מוטלת על היישוב ועל הכונן, ומה גם שהשוכרים פלשו אל הבית עוד לפני שהוא עבר באופן מסודר ליישוב, קשה לבוא אל היישוב בדרישה שיישא באחריות.

נזקי בור – יהיה קשה להטיל אחריות על היישוב גם אם נאמר שְׁלֵמִים יש דין של בור, משום שחברת מקורות היא זו שהכניסה את המים לצינורות. מה גם שיש כלל (שו"ע סי' תי, ס' כא) שבנזקי בור פטור על הכלים.

תשלום דמי השכירות – התובע הודיע ליישוב שהוא עוזב את הדירה לחודשיים, ואם היה חשוב ליישוב שהדירה תתפנה, הוא היה מְפַנֶּה את חפצי התובע. כיוון שהיישוב לא נקט בפעולה זו, לכל היותר יש לחייב את התובע בגין השימוש בבית כמחסן לחפציו.

סיכום:

היישוב אינו נושא באחריות לנזקים שנגרמו לתובעים, וכמו כן התובעים אינם חייבים לשלם שכר דירה מלא עבור החודשיים שבהם נעדרו מהבית, אלא שכר דירה נמוך בגין האחסון.

פורסם בדבר חברון, חלק א', סימן ל

12. מחלוקת בעניין ביטול אירוע במהלך מבצע 'צוק איתן' וההשלכות הכספיות עקב הביטול

בית דין לענייני ממונות ארץ חמדה-גזית, שדרות

הרב אריאל בראלי, אב"ד

הרב שלמה בן יאיר, דיין

הרב דרור טוויל, דיין

העובדות:

הנתבע חתם על הסכם לעריכת אירוע בת מצווה באולם שבבעלות התובע, ושילם מקדמה על סך 6,000 ש"ח. מבצע 'צוק איתן' הִחַל כשבוע לפני האירוע, ובעקבותיו הודיע הנתבע על ביטול האירוע. בחוזה אין התייחסות למקרה של ביטול.

מוכן לפצות את התובע בשליש ההוצאות, נכון יהיה לפסוק את הפיצוי למרות שהצדדים הגיעו לדיון בביה"ד.

סיכום:

לאור העובדה שכדי לחייב ב'גרמי' יש צורך בהתראה קודמת, ורק הִחַל ממועד ההתראה נחייב את המזיק, במקרה שלנו מיד אחרי ההתראה המזיק תיקן את הליקוי ולכן אי אפשר לחייבו בנזק. אולם ראוי שהנתבע ישלם לתובע את הפיצויים שאותם הסכים לשלם טרם הגיעו הצדדים לביה"ד.

תיק מספר 194-נא

פורסם בקובץ פסקי דין של ביה"ד לענייני ממונות שעל יד

הרבנות הראשית לירושלים,

(ירושלים, תשנ"ג) חלק א', עמ' רז

11. תביעת פיצויים ממזכירות היישוב עקב נזילת מים על רכוש

בית דין אזורי, קריית ארבע

הרב דוב ליאור, דיין יחיד

העובדות:

התובעים, משפחה המתגוררת בשכירות בבית המצוי בבעלותו של היישוב שבו היא גרה, תבעה את מזכירות היישוב בגין נזילת מים מתקרת הבית, אשר גרמה נזק לספרים ולחפצים אחרים. היישוב טיפל בנזילה במהירות על-ידי התקנת וִסְת לחץ, אך התברר שהלחץ בצינורות היה גדול מדי וגרם לפיצוצים. מזכירות היישוב הודתה כי הנזק אכן נגרם מדליפת המים, אך טענה שהאחריות לכך היא חברת מקורות, שכן התובעים נכנסו לגור בדירה עוד לפני שהיא נמסרה ליישוב באופן רשמי על-ידי החברה הקבלנית. התובעים טענו כי היישוב אחראי על תקינות מערכת המים ולכן עליו לשאת בנזקיהם. היישוב הגיש תביעה נגדית בגין אי תשלום שכר דירה במשך כמה חודשים. לדברי התובעים (והנתבעים שכנגד) בחודשים שבגינו נתבע תשלום שכר הדירה הם לא שהו בדירה ואף הודיעו על כך ליישוב, אשר לא דרש כי יִפְנוּ את הציוד שלהם מהדירה.

נפסק:

אדם המזיק ב'דינא דגרמי' – גם אם נצא מנקודת הנחה שכוֹנֵן המים של היישוב, אשר פתח את המים בלחץ גבוה, הוא זה שגרם לחיובו של היישוב בנזק, כיוון שהמים זרמו לאורך כמה מטרים עד שגלשו מהמִכְסֶה ודאי שאין כאן 'אדם המזיק' ישירות. אולם האם היישוב חייב מצד אדם המזיק על יסוד 'דינא דגרמי'? בגמרא (בבא בתרא, ע"ב) נאמר: "מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור ואם לא גדור חייב...". הרמ"ה

גרם לכך ברשלנותו בכך שלא תיקן את החלק של הגג שברשותו אשר ממנו דלף הגשם, ולפיכך על הנתבע לשלם את הוצאות הסיוע והפסד דמי השכירות. לדברי הנתבע הוא אינו מתגורר בדירה ולא היה מודע לבעיה בגג, אך מיד כששמע על כך תיקן אותה. יתרה מזו, הוא דורש מן התובע בתביעה שכנגד, כבעלים משותפים של הגג, פיצוי על הנזק שנגרם לדירה העליונה מהמים שחדרו מהגג המקולקל, נזק אשר מצריך סיוע וכן תיקון החשמל, ואשר בעקבותיו נגרמו לו הפסדים בדמי השכירות.

נפסק:

נזקי 'גרמי' – אם נגדיר את הנזק כ'גרמי' הרי הנתבע יתחייב, ואם נגדיר אותו כ'גרמא' יהיה פטור.

לפי הרא"ש בסנהדרין (פ"ע, סי' ב), כדי לחייב ב'גרמי' צריך שיתקיימו התנאים האלה:

- גורם הנזק יעשה את הנזק בידיו שלו.
- ההיזק הוא ברור וודאי.
- ההיזק מְיָדִי.

המאירי (בבא קמא נה, ע"ב) מציין תנאי נוסף לחיוב מדין 'גרמי', ולפיו אם אין כוונה להזיק אזי נחשב ל'גרמא' בלבד.

לענייננו: לא ניתן להחשיב את נזק הנזילה ואי תיקון הגג כנזק שנעשה 'בידיים' של המזיק. הרא"ש אף מוסיף שכל עוד הנזק לא נעשה בידיים, למרות שכל התנאים ל'גרמי' יתקיימו מלבד זה, הדבר לא יחשב ל'גרמי'. ניתן להוסיף את דברי המאירי הטוען לצורך בכוונה להזיק, שאף תנאי זה אינו מתקיים, שְׁכָן ברור כי הקבלן לא התכוון להזיק.

כמו כן ההגהות מרדכי (בבבא קמא סי' רג), קובע שאם דבר מסוים נראה שלם וללא חוסרים כלפי חוץ, אלא שמבחינה פנימית יש צורך להוציא כסף כדי להחזיר אותו לקדמותו, או שהערך ירד וכבר לא ניתן למכור באותו מחיר כמו בעבר, אזי הדבר נחשב ל'גרמא' ולא ל'גרמי'. לכן לענייננו הדירה התחתונה אינה חסרה חיצונית, אלא יש רצון מצד התובע להוציא כסף כדי להשיב אותה לקדמותה מבחינה פנימית, ונוסף על כך היא איבדה מערכה. דברים אלו נחשבים על פי הקביעה הנ"ל כ'גרמא' בלבד.

גם אם בסופו של דבר נחשיב את הדבר ל'גרמי', בבבא קמא (ק"ז, ע"א) כתבו ראשונים שאדם יתחייב באחריות לגבי בעל חי שלו שפרץ את גדרו והזיק אחרים, רק אם האחרים הִתְרוּ בפניו כמה פעמים שיגדור כראוי. אבל אם לא הייתה התראה הוא נחשב לשוגג, ושוגג לא קנסו חכמים מדין 'גרמי'. לענייננו, הנתבע טוען כי ברגע שהתרו בו הוא תיקן את הגג, ומשמע שלפני ההתראה הוא היה שוגג ולא ניתן לחייבו אפילו ב'דינא דגרמי'. הדיינים מוסיפים כי בשל העובדה שהנתבע עצמו היה

יש לו, שְׁכָן בסופו של יום הוא נשלח על-ידי א' לבצע שיפוצים. לגבי שליח פסקו חלק מהאחרונים שמתחייב ב'גרמא' (שו"ת מהרי"ט, חו"מ סי' קי). עם זה ישנם מן הגאונים שפסקו כי שליח פטור ב'גרמא'. לכן לאור העובדה שניתן להתייחס לב' כשליח, הוא יוכל לומר 'קים לי' כדעת הפוסטים מ'גרמא', ויפטור.

הרב שמשון גרוסמן:

עבודה שלא בוצעה כראוי – במקרה דנן ישנם שני היבטים לחיוב הקבלן: 1. חיובו על הנזקים שנגרמו מעבודתו מדין 'גרמא'. 2. קיזוז שכרו בגין העבודה שלא בוצעה כראוי.

גם אם נאמר שהקבלן פטור מלשלם מדין 'גרמא', מזמין העבודה יכול לקזז את שכרו לאור העובדה שהעבודה לא נעשתה כראוי. אך הגיוני הוא שבעקבות תוצאותיה הבלתי טובות העבודה תתומחר בפחות מהתמחור הראשוני. כך גם ניתן לראות בשו"ת הרשב"א (חלק ד', סי' קל) הקובע שאפילו במקרה שְׁפָסַק אם בעל מלאכה קלקל בעבודתו, הרי הפסיד את שכרו. נראה שכך יש לפסוק גם בענייננו.

סיכום:

לעניין תפיסת החוב שחייב המזיק לא התקבלה הכרעה אם התפיסה אפשרית בנזקי 'גרמא' שבהם החיוב לצאת ידי שמים, וזאת לאור מחלוקת פוסקים בעניין.

באשר להיזק 'גרמא' על-ידי הפועל נפסק כי בשל כך שהפועל נחשב כשליח, הוא יוכל לטעון טענת 'קים לי' ולהיפטר על בסיס גישת הפוסקים שפוטרים את השליח מהיזק 'גרמא'.

תיק ממונות מספר 1408-שע

פורסם בקובץ פסקי דין של בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

קישור לפרסום באתר 'דעת':

<http://www.daat.ac.il/daat/vl/pdrjerd1/pdrjerd1280.pdf>

10. תביעת נזיקין בְּשָׁל דליפת מים מדירת שכנים

בית דין ירושלים לדיני ממונות ולבירור יוחסין

הרב דוד עובדיה, אב"ד

הרב אברהם דוב לוין, דיין

הרב שמואל ביבס, דיין

העובדות:

התובע הִנֵּו בעליה של דירה להשכרה המצויה מתחת לדירתו של הנתבע. הדירה ניזוקה מרטיבות של מים אשר חדרו מן הקומה העליונה. עָקַב כך יש צורך לסיידה, וערכה ירד. התובע טוען כי הגשם שירד מהגג המשותף גרם לרטיבות, והנתבע

בעל האולם תובע תשלום המקובל לדמי ביטול, שהוא 30% מהסכום שסוכם, דהיינו 20,000 ש"ח. כמו כן בעל האולם דורש תשלום נוסף עבור הפרחים שהוזמנו, על סך 3,000 ש"ח.

לדבריו, הודעת פיקוד העורף התקבלה רק לאחר שכבר הגיעו הפרחים לאולם ולכן הוא נאלץ לזרוק אותם. הנתבע השיב כי הוא נאלץ לבטל את האירוע בהוראת פיקוד העורף ולכן אינו חייב לפצות את בעל האולם.

נפסק:

תוקפו של ביטול האירוע ותשלום דמי הביטול – בעל השמחה ביטל את האירוע עקב המצב הביטחוני. מבחינה הלכתית זהו ביטול פסקה באונס. על פי דין, אין חיובי ממון באונס (שו"ע, חו"מ סי' שלד, ס' א). במקרה דנן, הנתבע שכר את האולם לפעם השמחה, ועל כן מדובר בשכירות קרקע. ישנה מחלוקת ראשונים (טור, חו"מ סי' שלד, ס' א) אם מחייבים במקרה כזה גם באונס. זאת מאחר ששכירות קרקע עשויה להיחשב כמקרה לזמן, ואם השכירות הופכת למכר, כל מה שקורה לנכס לאחר המכירה הנו באחריות הקונה אף באונס. אולם הרמ"א פסק כי שכירות קרקע אינה נחשבת מכר ולכן הנתבע שהיה אנוס פטור מלשלם את דמי הביטול.

'מכת מדינה' – המשנה בבבא מציעא (פ"ט, מו) פוטרת את החוכר קרקע מתשלום במצב שיש מכת מדינה (הרמ"א בחו"מ סי' שכא, ס' א למד להלכה ממשנה זו). בגמרא מתבאר שהמדד לשאלה אם מדובר במכת מדינה הוא האם הדבר נוגע לרוב האנשים? במקרה דנן הוכרז על מצב חירום ולכן ההנחיה מטעם פיקוד העורף לאסור התכנסות ציבורית נחשבת ל'מכת מדינה', שהרי כל בעלי האולמות חייבים להתחשב בהוראות אלו.

ביטול הזמנת הפרחים וחיוב לשלם עבור הפרחים – דרישת בעל האולם לקבל תשלום עבור הפרחים היא מדין גרמי, שכן הוא נשא בהוצאות עקב בקשת הנתבע. יש להשוות מקרה זה למקרה המובא בשו"ע (חו"מ סי' שלג, ס' ח): "אמר לאומן עשה לי דבר פלוני ואקחנו ועשה ואינו רוצה לקחתו והוא דבר שאם לא יקחנו מיד יפסיד, חייב". מקור ההלכה מופיע בתשובת הרא"ש (שו"ת הרא"ש, סי' קד כלל ו), ושם מפורש שהחיוב הוא מדין גרמי. הש"ך (על שו"ע, חו"מ סי' שפו, סוף ס"ק ו) הסיק שעיקר חיוב גרמי הוא קנס חכמים, ומסתבר שהם קנסו רק במזיד ולא באונס. לכן לכאורה יש לפטור את בעל השמחה מטעם זה. אלא שאפשר להחשיב את הרגע שבעל האולם ביצע את ההזמנה כשעת גרימת הנזק, ובאותה יחידת זמן לא היה אונס. כלומר, הזמן הקובע לעניין הנזק הוא זמן הזמנת המוצר, שהרי באותו רגע בעל האולם פעל בשליחות בעל השמחה להזמין את המוצר, ובעת ההזמנה בעל השמחה לא היה אנוס. לכן היות שבעל האולם מוחזק בדמי הקדימה, הוא יכול לעכב לעצמו את עלות הפרחים מתוך המקדמה שכבר קיבל.

דמי קדימה – בעל האולם מחזיק בדמי הקדימה, ויש בידו

סכום מעבר להוצאות הפרחים. האם הוא יכול לעכב את כל דמי הקדימה? אם מדובר בתחילת התשלום, מראש לא הייתה התחייבות ביניהם לשעת חירום, ונמצא שעל בעל האולם להחזיר את המקדמה. אולם אם מדובר בדמי רצינות שבכל מקרה נשארים אצל המוחזק, אזי התשלום מראש הנו מוחלט וללא תנאים. הרמ"א (חו"מ סי' שלד, ס' א) פסק שהשוכר מצדו מקנה לגמרי את התשלום ומוחל על זכותו אף במקרה של אונס. הש"ך (על שו"ע סי' שלד, ס"ק ב) הסכים איתו, זאת על סמך דברי בעלי התוספות בבבא מציעא (עט, ע"ב, ד"ה "אי"). אך כאן, היות שאין מדובר בסתם אונס אלא במכת מדינה, יש להחזיר גם את דמי הקדימה, מאחר שיש לחלק בין אונס רגיל ובין מכת מדינה. זאת בהתבסס על פסק הרמ"א (רמ"א, חו"מ סי' שלד, ס' א), שכאשר יש מכת מדינה יש להחזיר גם כספים ששולמו מראש.

סיכום:

ביה"ד פסק כי הנתבע פטור מתשלום דמי הביטול על האולם. עם זה התובע רשאי לעכב את דמי עלות הפרחים (3,000 ש"ח) מתוך המקדמה שכבר שולמה לו. יתר כספי המקדמה יוחזרו לנתבע.

ניתן בתאריך י"ז כסלו תשע"ד
טרם פורסם